

ISSN 2414-634X

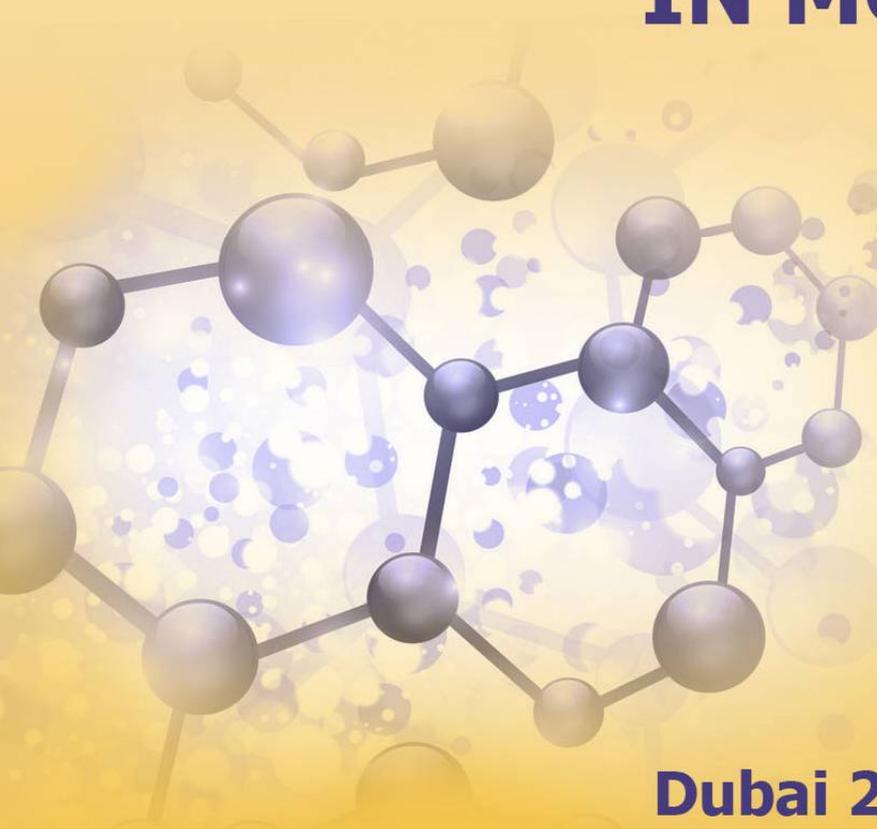
scientific journal

**INNOVATIVE
SOLUTIONS
IN MODERN
SCIENCE**

N4(31)

Dubai 2019

publisher TK Meganom, LLC

ISSN 2414-634X

DOI 10.26886/ISMS.2414-634X.4(31)2019

SCIENTIFIC JOURNAL
INNOVATIVE SOLUTIONS IN MODERN SCIENCE
No. 4(31), 2019
June 25, 2019

FOUNDER: CENTER FOR
INTERNATIONAL COOPERATION
TK MEGANOM, LLC

Edition address: Bur Dubai Khaled Bin
Waleed Street , Admiral Plaza Hotel, Of.
No: 9
P.O.Box: 113102 , Dubai, United Arab
Emirates

WAS FOUNDED IN 2016
IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR
<http://naukajournal.org/index.php/ISMSD>

Edition e-mail: ismsdubai@gmail.com
Phone: +971 55 1435638
© Center for international scientific
cooperation TK Meganom LLC

Reprint of materials without the written permission of edition forbidden

Editorial Board:

The Editor-in-chief Waldemar Wójcik, Doctor of Technical Sciences, Professor, Lublin University of Technology;

Economical Sciences

- G. Bashnyanin, Doctor of Economical Sciences, Professor, Head of the Department of Economics, Lviv Commercial Academy;
- Y. Barsky Doctor of Economical Sciences, Professor, Lutsk National Technical University;
- N. Shvets, Doctor of Economical Sciences, Professor, Director of Institute of Banking Technologies and Business "University of Banking";
- A. Shevchuk, Doctor of Economical Sciences, Professor, Novovolynsk Research-Education Institute of Economics and Management Ternopil National Economic University;
- N. Vdovenko, Doctor of Economical Sciences, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine;
- T. Zahorna, Doctor of Economical Sciences, Professor, Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- V. Hrapkina, Doctor of Economical Sciences, Associate Professor, Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;

Historical Sciences

- V. Orehovskiy, Doctor of Historical Sciences, Professor, Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- M. Yuriy, Doctor of Historical Sciences, Professor, Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- O. Bezarov, Doctor of Historical Sciences, Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- L. Tsyganenko, Doctor of Historical Sciences, Professor, Izmail State Humanitarian University
- I. Roebuck, Doctor of Historical Sciences, Professor, Kharkiv National Medical University;
- K. Nikitenko, Doctor of Historical Sciences, Lviv National Academy of Arts;
- I. Datskiv, Doctor of Historical Sciences, Professor, Ternopil National Economic University;
- N. Cotsur, Doctor of Historical Sciences, Professor, Gregory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University;

Philosophical sciences

- Alatom Mohammad Fayiz Ahmad, Doctor of Philosophy;
- M. Chikarkova, Doctor of Philosophy, Professor, Yu. Fedkovych Chernivtsi National University;
- O. Andriyenko, Doctor of Philosophy, Professor, Donetsk National University;
- P. Dulyan, Doctor of Philosophy, Mikolaiv National University;

Political Sciences

- V. Kornienko, Doctor of Political Sciences, Professor, Academician of the Ukrainian Academy of Political Science, Vinnytsia National Technical University, President of the Association "Analitikum"
- O. Tkach, Doctor of Political Sciences, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv;
- S. Denysyuk, Doctor of Political Sciences, Associate Professor, Vinnytsia National Technical University;

Pedagogical Sciences

- Y. Belmaz, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy; Academy;
- K. Vlasenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Donbass State Engineering Academy;
- R. Prima, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Lesya Ukrainka Eastern European National University;
- V. Kozhevnikov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- O. Tarnopolskyi, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Alfred Nobel University, Dnipropetrovsk;
- I. Poluboiaryna, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kharkiv National Kotlyarevsky University of Arts;

Psychological Sciences

- I. Volzhentseva, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Gregory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University;
- S. Simonenko, Doctor of Psychological Sciences, Professor, K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University;
- Murat Eliozy, Associate Professor, Ondokuz Mayıs University, Yasar Dogu Faculty Of Sport Sciences, Samsun, Turkey;

Medical Sciences

- M. Lebedyuk, Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of the Department of Dermatology and Venereology, Odessa National Medical University;
- V. Bocharov, Doctor of Medical Sciences, Medical center "ORTO DENT", Odessa, Ukraine;
- V. Bocharova, PhD in Medical Sciences, Odessa National Medical University;
- L. Kuts, Doctor of Medical Sciences, Associate Professor, Head of the course of dermatovenerology, clinical immunology, allergology, Medical Institute of the Sumy State University;
- L. Zubkova, Doctor of Medical Sciences, Medical center "ORTO DENT", Odessa, Ukraine;
- V. Gladchuk, Doctor of Medical Sciences, «Hladchuk Medical Aesthetic Center», Kiev, Ukraine;
- K. Kolyadenko, Doctor of Medical Sciences, Associate Professor, O. O. Bogomolets National medical University, Kiev, Ukraine;
- G. Peklina, Doctor of Medical Sciences, Professor, Odessa Medical Institute International Humanitarian University;

Technical Sciences

- W. Wójcik, Doctor of Technical Sciences, Professor, Lublin University of Technology;
- V. Baranowski, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ternopil National Technical University;
- V. Gogo, Doctor of Technical Sciences, Professor, Donetsk National Technical University;
- Alatom Mohammad Fayiz Ahmad, PHD in Engineering Sciences,

Juridical sciences

- I. Krinitsky, Doctor of Law, Professor, Research Laboratory number 1, Research Institute of Finance;
- A. Gumin, Doctor of Law, Professor, Training and Research Institute of Law and Psychology, National University "Lviv Polytechnic"

Art

- P. Crul, Doctor of Art, Professor, V. Stefanik Prikarpatsky University;
- O. Sizova, Doctor of Art, Professor, P. Tchaikovsky South Ural State Institute of Arts;
- Doctor of Art, Professor, Katerina Stanislavska, National Academy of Leaders Culture and Arts;
- N. Prokopova Doctor of Cultural Studies, Associate Professor, Dean of the Faculty of Directing and Actor Art, Kemerovo State Institute of Culture;
- R. Kvaratskhelia Doctor of Art, Caucasus International University;
- A. Puchkov, Doctor of Art, Professor, Boris Grnchenko Kyiv University;
- E. Kushch, PhD in Art, National Academy of Leaders Culture and Arts;
- O. Badalov, PhD in Atr, Chernigov Institute of Arts and Cultural Management of the National Academy of Culture and Arts;

Geographical Sciences

- L. Ilyin, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Head of the Department of Tourism and Hospitality Lesya Ukrainka East-European National University;

Ulrichsweb™ Global Serials Directory

DOI (Digital object identifier)

Publishing house is a member of CrossRef

Indexing:

CORE

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

GOOGLE SCHOLAR

I. ECONOMICAL SCIENCES AND AGRICULTURE

DOI 10.26886/2414-634X.4(31)2019.1

UDC 338.2:338.43

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF FORMING THE STRATEGY OF USE OF LAND RESOURCES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

G. Berezhnytska

Lviv National Agrarian University, Ukraine, Dubliany

The article is devoted to theoretical and methodological study of the peculiarities of the formation of a strategy for the use of land resources of agricultural enterprises. The purpose of the article is to determine the theoretical and methodological approaches to the formation of a strategy for the use of land resources of agricultural enterprises. In the course of the research, the method of theoretical substantiation, comparison, graphical and tabular is used. In general, the essence of such a strategy, its place in the general strategy of agricultural enterprise development and its resource strategies is determined, the conceptual scheme of formation of the strategy of land resources utilization of agricultural enterprises is proposed. The features of each stage of strategy formation are characterized. The scenarios of economic development of the country, which need to be taken into account when forming a strategy, are determined. Strategic alternatives for the formation of specific strategies of agricultural enterprises are proposed. The results of the survey can determine the directions of strategic development of land use of agricultural enterprises.

Key words: strategy, agricultural enterprises, land resources, efficiency, scenarios, strategic alternatives.

Г. І. Бережницька Теоретико-методичні засади формування стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств / Львівський національний аграрний університет, Україна, м. Дубляни

Стаття присвячена теоретико-методичному дослідженню особливостей формування стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Метою статті є визначення теоретико-методичних підходів до формування стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. В процесі дослідження використано метод теоретичного обґрунтування, порівняння, графічний та табличний. В загальному вигляді визначено сутність такої стратегії, її місце в загальній стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства та в його ресурсних стратегіях, запропоновано концептуальну схему формування стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Охарактеризовано особливості кожного етапу формування стратегії. Визначено сценарії розвитку економіки країни, які доцільно враховувати при формуванні стратегії. запропоновано стратегічні альтернативи для формування конкретних стратегій сільськогосподарських підприємств. Результати дослідження дозволяють визначити напрями стратегічного розвитку використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: стратегія, сільськогосподарські підприємства, земельні ресурси, ефективність, сценарії, стратегічні альтернативи.

Вступ. Динамізм економічних та соціальних процесів у суспільстві, швидка зміна кон'юнктури та якості продукції внутрішніх та зовнішніх ринків, необхідність ефективного використання земель сільськогосподарських підприємств в довгостроковій перспективі вимагає застосування ними якісного стратегічного управління в сфері землекористування.

В основу дослідження стратегічних засад використання земельних ресурсів покладено загальнотеоретичні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених І. Ансофф, В. Герасимчук, У. Кінг, О. Кузьмін, Б. Мізюк, Р. Каплан, тощо. Особливості стратегічного управління земельними ресурсами сільськогосподарських підприємств розглядаються в працях М. Могилата, Г. Мохонько, Д. Добряк, О. Будзяк, О. Гуторова. Вченими розглядаються фактори впливу на використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств, можливості реалізації інноваційних технологічних стратегічних рішень в сільськогосподарському виробництві, окремі аспекти стратегічного розвитку земельних відносин та покращення земле використання. Проте, для забезпечення ефективного використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств в довгостроковому періоді з врахуванням факторів внутрішнього і зовнішнього середовища та їх впливу на сільськогосподарське виробництво, потрібно визначити методичний підхід до формування стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Це обумовлює актуальність дослідження, дозволяє визначити його мету та завдання.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є визначення теоретико-методичних підходів до формування стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Відтак, в процесі дослідження методичних аспектів обґрунтування

стратегії використання сільськогосподарських підприємств доцільно виконати наступні завдання:

- визначити місце стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства в загальній стратегії його розвитку;

- сформулювати методичні рекомендації щодо обґрунтування стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства;

- визначити особливості прикладної реалізації стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу статті. В загальному вигляді під стратегією розглядають довгостроковий комплексний план підприємства, направлений за забезпечення реалізації місії та досягнення цілей. Стратегію розвитку сільськогосподарського підприємства можна розглядати як визначення найбільш актуальних напрямів його розвитку, що враховують потенційні можливості підприємства, його місце на ринку, вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища і прогноз зміни ситуації на певному часовому інтервалі.

Дослідження теоретичних та прикладних аспектів використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств дозволяють стверджувати про необхідність імплементації стратегії використання земельних ресурсів в загальну стратегію розвитку сільськогосподарського підприємства. Відтак, в процесі дослідження методичних аспектів обґрунтування стратегії використання сільськогосподарського підприємства доцільно виконати наступні завдання:

— визначити місце стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства в загальній стратегії його розвитку;

— сформулювати методичні рекомендації щодо обґрунтування стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства;

— визначити особливості прикладної реалізації стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства в сучасних умовах.

Теорія і практика стратегічного менеджменту демонструє переважну реалізацію загальної стратегії розвитку підприємств через функціональні стратегії (фінансову, виробничу, кадрову, маркетингову і т.д) чи місце і роль окремих функціональних стратегій в реалізації загальної стратегії. Проте, в умовах обмеженості виробничих ресурсів сільськогосподарських підприємств та ключової ролі в забезпеченні ефективної їх діяльності, доцільно зацентувати увагу саме на ресурсних стратегіях. При цьому, під ресурсною стратегією сільськогосподарських підприємств доцільно розглядати узагальнену модель його дій щодо формування та використання ресурсів, необхідних для досягнення визначеної мети в довгостроковому періоді.

Зважаючи на ключову роль земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства в забезпеченні його функціонування та реалізації господарської діяльності, можна стверджувати, що стратегія використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств займає важливу роль в досягненні стратегічних цілей сільськогосподарського підприємства (рис.1).

Рис. 1. Місце стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства в загальній стратегії його розвитку

М. Г. Могилат, стратегія використання земельних ресурсів «дозволяє досягти підприємству цілей сталого розвитку та забезпечити конкурентні переваги у ринковому середовищі, тобто допомогти підприємству зайняти таку конкуренту позицію при якій воно могло б успішно функціонувати та успішно забезпечувати відтворення головного засобу виробництва – земельних угідь»[1, с.38]. Це є основоположним стратегічним орієнтиром, який знаходить своє безпосереднє відображення в визначенні мети та цілей, як складових

стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства.

Загалом, формування стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства відбувається таким чином: встановлення мети; визначення і формулювання цілей, деталізують цю мету; визначення впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища – визначення можливостей та перешкод досягнення мети; формулювання сценаріїв розвитку подій та їх впливу на досягнення мети; формування стратегічного набору; обґрунтування стратегічного вибору підприємства; реалізація стратегії та контроль за її виконанням. Узагальнення складових стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства дозволяє об'єднати їх у відповідну концептуальну схему (рис.2)

Починається формування стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств із формулювання загальної мети розробки та реалізації такої стратегії. Важливою вимогою до такої мети є її узгодженість із стратегічними цілями та орієнтирами стратегічного розвитку сільськогосподарського підприємства загалом. Враховуючи це, визначено, що основною стратегічною метою повинно бути таке використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств, яке б забезпечувало ефективність діяльності самих підприємств. Для кожного сільськогосподарського підприємства мета стратегії розвитку повинна деталізуватись в цілях та конкретизуватися в показниках та їх величинах, що формалізують та конкретизують мету. Враховуючи проведені дослідження ефективності використання земельних ресурсів, стратегічними цілями визначено інтенсифікацію землекористування і землезабезпечення та концентрацію земельних ресурсів і сільськогосподарського виробництва.

Рис.2. Концептуальна схема формування стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств

Дослідження факторів внутрішнього та зовнішнього середовища господарювання сільськогосподарських підприємств на методикою SWOT-аналізу [2] дозволило виявити та охарактеризувати порівняльні переваги, виклики та ризики для досягнення стратегічних цілей таких підприємств. Визначено, що основні загрози та ризики реалізації стратегії використання зовнішнього середовища сільськогосподарських підприємств пов'язані із нестабільним, дуже мінливим та здебільшого несприятливим зовнішнім середовищем.

Послаблюється цей негативний вплив можливостями зовнішнього середовища, зокрема, можливостями кредитування, доступністю страхових та інших фінансових послуг, можливостями отримання дорадчо-консультативної підтримки від недержавних структур, наявністю позитивного суспільного ставлення до землі та землеробства, легкістю входження в галузь працівників робітничих професій. Успіх реалізації стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств в значній мірі залежить від порівняльних переваг таких підприємств, які формуються з внутрішніх сильних сторін підприємств за підтримки ззовні.

Таким чином, врахування стратегічної мети, стратегічних цілей сільськогосподарського підприємства та результатів SWOT-аналізу дозволяє сформувати стратегічне бачення – «відображення (узагальнення) найбільш загальних та тривалих уявлень про майбутнє розвитку» [3, с.2] сільськогосподарського підприємства та його зовнішнього оточення, яке втілюється в сценаріях розвитку.

За рекомендаціями Міністерства регіонального розвитку, узагальнених в праці [3] «Сценарій – сукупність характеристик..., які можуть відбутися в майбутньому із значною долею ймовірності за певних умов». У якості сценаріїв доцільно розглядати послідовність можливих подій та станів використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств за певних умов, які формуються під впливом чинників як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Побудова сценаріїв пов'язується з певними припущеннями щодо міри впливу тих чи інших чинників. Рекомендується розглядати базовий (інерційний), оптимістичний та реалістичний сценарії.

Сутність базового сценарію зводиться до розгляду середовища функціонування сільськогосподарських підприємств без суттєвих змін ключових факторів. Тобто, формування сценарію використання

земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств з екстраполяцією сучасного стану на майбутнє. Базовими припущеннями інерційного сценарію є: практична незмінність інституційного поля використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств, можливе несуттєве погіршення ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств, зумовлене складними політичними та соціально-економічними умовами в державі; незмінний стан інвестиційної привабливості сільськогосподарського виробництва; незмінно висока залежність використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств від природно-кліматичних умов та практична не захищеність сільськогосподарських виробників від впливу цих факторів.

Основні характеристики інерційного сценарію. Чисельність населення поступово знижуватиметься. Відтак, відчуватиметься нестача трудових ресурсів в сільському господарстві загалом та висококваліфікованих фахівців в сфері сільськогосподарського виробництва та використання земельних ресурсів в сільському господарстві, зокрема. Передумовами зростання ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарського виробництва є правильний вибір сільськогосподарських культур та площ їх посіву з врахуванням прогнозів розвитку погодних умов та урожайності.

Оптимістичний сценарій відображає припущення кардинального, можливо навіть стрибкоподібного покращення політичного та соціально-економічного становища в країні, що дасть поштовх для стрімкого розвитку сільськогосподарського виробництва при раціональному та екологічно безпечному землекористуванні. Для реалізації оптимістичного сценарію потрібно, щоб справдились такі базові припущення: завершення воєнних дій на Сході України;

подолання корупції в країні, ефективне реформування судової системи та силових структур, кардинальне поліпшення інвестиційного клімату;

економічне пожвавлення та виведення економіки з «тіні», що дозволить зміцнити бюджет країни; формування сприятливих умов для розвитку вітчизняного виробництва, в тому числі сільськогосподарського, направлено як на задоволення потреб внутрішнього ринку, так і на експорт; наповнення ринку праці висококваліфікованим персоналом з гідними умовами праці та її оплати, повернення зовнішніх трудових мігрантів, практично повна зайнятість населення на внутрішньому ринку; завершення адміністративно-територіальної реформи та ефективна робота територіальних громад.

Основні характеристики оптимістичного сценарію для використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Економічне зростання економіки держави загалом стимулюватиме розвиток сільськогосподарського виробництва, його техніко-технологічну оснащеність, впровадження інновацій, в тому числі в сфері використання земельних ресурсів. Зросте зацікавленість сільськогосподарських виробників в раціональному та екологічному використанні земельних ресурсів, стрімко розвинеться органічне землеробство. Відтак, суттєво покращиться використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств, зросте їх ефективність.

«Реалістичний сценарій є результатом критичної оцінки та можливих обмежень формування системи припущень оптимістичного сценарію розвитку»[3]. Базові припущення реалістичного сценарію формуються на основі екстраполяції сучасного політичного та соціально-економічного стану в країні на подальшу перспективу. Негативними факторами для економіки загалом є: продовження

воєнних дій на Сході країни; висока кредитна заборгованість країни; засилля політичного популізму, велика залежність розвитку економіки країни від політичної ситуації; «тінізація» економіки; низька інвестиційна привабливість економіки країни загалом та сільського господарства зокрема; відсутність передумов та тенденцій повернення зовнішніх трудових мігрантів. Позитивними аспектами для реалістичного сценарію можна вважати високу довіру населення до нового президента та перспективного нового уряду; високі соціальні очікування щодо позитивної зміни соціально-економічного стану держави та прагнення змін; відносна стабільність національної валюти.

Основні характеристики реалістичного сценарію розвитку. Реалізація будь-яких реформ в економіці країни зустрічає суперечки опонентів та перешкоди щодо їх реалізації. За наявності високої боргової залежності економіки країни та воєнних дій в країні, а також продовження мораторію на продаж землі, сільськогосподарські виробники повинні самостійно, без особливої підтримки держави намагатись нарощувати обсяги виробництва, виходити на зовнішні ринки, забезпечувати ефективність використання земельних ресурсів. Тобто, виходячи з оцінки наявних тенденцій розвитку політичної та соціально-економічної ситуації в країні схилиємося до імовірності змішаного сценарію розвитку сільськогосподарського виробництва та використання земельних ресурсів на період до 2021 р. Він поєднуватиме елементи інерційного та оптимістичного сценаріїв.

Проведений SWOT-аналіз та сформовані сценарії розвитку дозволяють розглянути можливі стратегічні альтернативи використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства. У загальному вигляді можна сформулювати наступні

чотири стратегічні альтернативи використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств:

1. За умови переважання сил і можливостей підприємства (поле СІМ), сільськогосподарське підприємство може реалізувати стратегію, направлену на зміцнення своїх ринкових позицій, розширення частки ринку, диверсифікацію діяльності. Важливою стратегічною альтернативою для сильних сільськогосподарських підприємств повинно стати запровадження органічного землеробства. Це дозволить збільшити обсяги реалізації продукції, вийти на зовнішні ринки, нарощувати доходи та прибутки. За таких обставин є можливість зростання ефективності сільськогосподарського виробництва, та використання земельних ресурсів.

2. За умови, що сільськогосподарське підприємство, маючи слабкий внутрішній стан, діє в сприятливому середовищі (поле СЛМ), стратегія його розвитку повинна бути спрямованою на нарощення обсягів сільськогосподарського виробництва та прибутку при одночасній ліквідації недоліків: покращенні фінансового стану, зменшенні витрат, підвищенні раціональності використання земельних ресурсів. Прийняття стратегічного рішення щодо підвищення ефективності використання земельних ресурсів такого підприємства повинно ґрунтуватися на оцінці його внутрішніх проблем та визначення стратегічних напрямів їх вирішення.

3. За умови використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства з сильними внутрішніми позиціями в несприятливому зовнішньому середовищі (поле СІЗ) йому доцільно застосовувати стратегії диверсифікованого чи інтегрованого розвитку господарської діяльності, що дозволить реалізувати свій потенціал на інших ринках (продуктових, географічних) чи в інших сферах діяльності. Перегляд товарно-

продуктової політики, освоєння інших видів сільськогосподарської продукції, створення нових структурних підрозділів повинні бути направлені на нарощування обсягів виробництва та продажу сільськогосподарської продукції, збільшення доходів та прибутку.

4. Діяльність сільськогосподарських підприємств зі слабкими позиціями та в умовах несприятливого зовнішнього середовища (поле СЛЗ) повинна здійснюватися на основі стратегії концентрованого розвитку чи скорочення масштабу діяльності.

Названі стратегічні альтернативи використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства можна вважати вихідними, які доцільно конкретизувати в залежності від організаційно-правової форми господарювання підприємства, його спеціалізації, величини, тощо.

За результатами SWOT-аналізу та сформованими сценаріями визначено, що в сучасних умовах сільськогосподарські підприємства з сильними і слабкими внутрішніми позиціями використовують земельні ресурси у період кризових явищ економіки держави в несприятливому зовнішньому середовищі. Отже, формування стратегічних рішень щодо використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства доцільно звести до врахування рекомендацій щодо полів «СІЗ» та «СЛЗ» та реального сценарію розвитку економіки.

Обґрунтування стратегічного рішення щодо використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства по своїй суті є документальним відображенням конкретних показників (завдань), термінів їх досягнення, комплексу заходів та їх виконавців. Контролювання процесу реалізації обраної стратегії повинно відбуватись, на нашу думку, за цільовим підходом, з постійним моніторинговим досягнення встановлених цільових показників.

Висновки. Формування стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства за наведеною методикою повинно забезпечити підвищення ефективності використання земель, інтенсифікацію землекористування і земле забезпечення та концентрацію земельних ресурсів і сільськогосподарського виробництва. Запропоновані теоретико-методичні засади є дієвим підґрунтям для розробки стратегії використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства із врахуванням досліджених факторів впливу, сформованих сценаріїв та узагальнених стратегічних альтернатив.

Література:

1. Могилат, М. Г. (2014). *Стратегія і стратегічне управління в діяльності підприємств. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*, 2 (9), 207 – 212.
2. Бережницька, Г. І. (2019). *Дослідження можливостей та загроз управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Економічний аналіз*, 29, 170-179.
3. *Постанова про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації 2015 (Кабінет Міністрів України). Офіційний вісник України*, 92, 111.

References:

1. Mohylat, M. H. (2014). *Stratehiia i stratehichne upravlinnia v diialnosti pidpriemstv [Strategy and strategic management in the activities of enterprises.]. Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii [Scientific works of the Poltava State Agrarian Academy]*, no.2 (9), 207 – 212.[in Ukrainian].
2. Berezhnytska, H. I. (2019). *Doslidzhennia mozhlyvostei ta zahroz upravlinnia vykorystanniam zemelnykh resursiv silskohospodarskykh*

pidprijemstv [Investigation of the possibilities and threats of managing the use of land resources of agricultural enterprises.]. Ekonomichnyi analiz [Economic analysis], no.29, 170-179. [in Ukrainian].

3. *Postanova pro zatverdzhennia Poriadku rozroblennia rehionalnykh stratehii rozvytku i planiv zakhodiv z yikh realizatsii 2015 (Kabinet Ministriv Ukrainy). [Resolution on approval of the Procedure for the development of regional development strategies and action plans for their implementation in 2015 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy [Official Bulletin of Ukraine], 92, 111. [in Ukrainian].*

DOI 10.26886/2414-634X.4(31)2019.2

UDC 631.361.8

**EXPERIMENTAL STUDIES OF THE COEFFICIENT OF CRUSHING OF
ROOT CROPS WITH A SCREW CONVEYOR-CRUSHER**

Baranovsky V., Doctor of Technical Science,

Grytsay Yu.,

Berezhenko B.

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ukraine, Ternopil

In the general structure of production of livestock products up to 50 ... 70% of all costs accounted for the share of preparation of varied juicy forages from root crops. Screw conveyors are widely used in the agrarian sector of production for moving, mixing, dosing products, etc. Improvement of existing structures of screw conveyors and justification of their rational parameters and operating modes are actual scientific tasks. The purpose of the study is to increase (expand) the functional capabilities of the technological operations of screw conveyors by developing a combination of working bodies that ensure the simultaneous shredding

and movement of roots in the process of their preparation and processing on juicy feed. The main objectives of the research, which ensure the implementation of the stated goal, is to justify the parameters of the combined working body screw conveyor-shredder, which is used in the processing lines of roots.

Key words: working body, Г-shaped knife, spiral turn, plan matrix, diameter, rotational speed.

доктор технічних наук Барановський В. М., Грицай Ю. В., Береженко Б. М. Експериментальні дослідження коефіцієнта подрібнення коренеплодів шнековим транспортером-подрібнювачем/ Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна, Тернопіль

У загальній структурі виробництва продукції тваринництва до 50...70 % всіх витрат припадає на дільову частку приготування різнопланових соковитих кормів з коренеплодів. Шнекові транспортери широко застосовуються в аграрній сфері виробництва для переміщення, змішування, дозування продуктів тощо. Удосконалення існуючих конструкцій шнекових транспортерів і обґрунтування їх раціональних параметрів і режимів роботи є актуальним науковим завданням. Метою дослідження є підвищення (розширення) функціональних можливостей технологічних операцій шнекових транспортерів шляхом розробки комбінованих робочих органів, які забезпечують одночасне подрібнення та переміщення коренеплодів у процесі їх підготовки та переробки на соковиті корми. Основними задачами дослідження, які забезпечують реалізацію сформульованої мети, є обґрунтування параметрів комбінованого робочого органу шнекового транспортера-подрібнювача, який застосовується у технологічних лініях переробки коренеплодів.

Ключові слова: робочий орган, Г-подібний ніж, спіральний виток, план-матриця, діаметр, частота обертання.

Вступ. Розробка високоефективних технологічних процесів одночасного подрібнення та переміщення, як одиночних кускових, так і сипучих продуктів агарного виробництва вимагає інтегрованого наукового підходу до рішення технічної задачі підвищення технологічних показників роботи та розширення технологічних можливостей шнекових транспортерів-подрібнювачів [1, с. 6; 2, с. 104; 3, с. 199].

Поставлені завдання вирішуються на основі розробки методології та методики обґрунтування технологічного процесу та розрахунку технологічних показників і конструктивно-кінематичних параметрів і режимів роботи шнекових транспортерів.

Підвищення продуктивності шнекових механізмів і технологічних ліній будь-яких виробничих переробних комплексів загалом, у тому числі машин для переробки аграрної продукції, багато в чому залежить від пропускної здатності завантажувальних бункерів і безпосередньо шнекового транспортера, які функціонують не тільки, як робочі органи для переміщення продукту, але й ті, які застосовуються у вигляді дозуючих пристроїв. При цьому вони комплектуються системами автоматизованого управління та диференційованого регулювання секундної подачі продуктів переробки у досить широкому діапазоні та їх рівномірного розподілу по площі випускного отвору бункера та випускної горловини шнека [4, с. 108; 5, с. 123-128].

Питома вага шнекових транспортерів у вантажно-розвантажувальних операціях аграрних підприємств становить від 40 до 50 % [6, с. 62]. При цьому шнекові транспортери виконують

різнопланові технологічні завдання: змішування, дроблення, дозування продуктів під час приготування та роздачі кормів; протруювання матеріалу; переміщення продуктів рослинництва та тваринництва тощо [7, с. 238; 8, с. 25; 9, с. 57].

На основі аналізу технологічних процесів функціонування шнекових транспортерів [10, с. 71; 11, с. 8; 12, с. 104-106] нами розроблено удосконалену конструкцію шнекового транспортера-подрібнювача з комбінованим робочим органом, рис. 1.

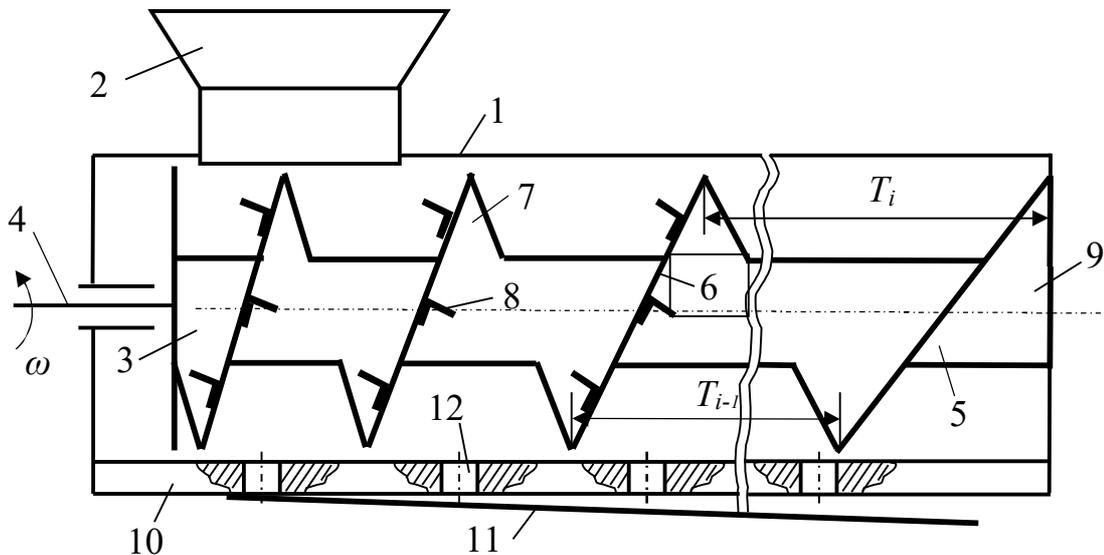

Рис.1. Конструктивно-компонувальна схема шнекового транспортера-подрібнювача з комбінованим робочим органом: 1

– кожух; 2 – бункер;

3 – шнек; 4 – приводний вал; 5 – барабан; 6 – гвинтова лінія;

7 – спіральний виток; 8 – Г-подібний ніж-подрібнювач;

9 – вивантажувальна частина; 10 – нижня частина; 11 – направляючий лоток; 12 – отвори

Шнековий транспортер-подрібнювач складається із кожуха 1, зверху якої закріплено завантажувальний бункер 2. У кожусі, який може розміщуватися під кутом до горизонту, встановлено шнек 3. Шнек 3 виконано у вигляді приводного вала 4 на якому змонтовано барабан 5. Приводний вал 4 обертається з кутовою швидкістю ω .

На барабані приводного вала по гвинтовій лінії 6 закріплено спіральні витки 7. На внутрішній і зовнішній стороні спіральних витків відносно напрямку переміщення коренеплодів радіально встановлено пластинчаті Г-подібні ножі-подрібнювачі 8. Гвинтова лінія виконана зі змінним кроком, при цьому крок T спіральних витків збільшується з постійним кутом підйому гвинтової лінії в сторону вивантажувальної частини 9 напрямної труби.

Знизу під нижньою частиною 10 напрямної труби під певним кутом до горизонту встановлено направляючий лоток 11, який охоплює нижню частину кожуха. Нижня частина кожуха, яка співвісна з направляючим лотком, має наскрізні отвори 12, які виконано вздовж і впоперек нижньої частини кожуха.

Шнековий транспортер-подрібнювач працює наступним чином.

Коренеплоди подаються у завантажувальний бункер 1, які в подальшому переміщуються в кожух 2 до шнека 3, або до Г-подібних ножів-подрібнювачів 8. Під час обертання приводного вала 4 та, відповідно, барабана 5 і Г-подібних ножів-подрібнювачів відбувається подрібнення коренеплодів та одночасне переміщення подрібнених частинок спіральними витками 7 в сторону вивантажувальної частини 8 кожуха.

Одночасно з подрібненням і переміщенням частинок коренеплодів відбувається значне виділення та накопичення соковитої рідини, яка утворюється під час подрібнення продуктів переробки. При цьому накопичена соковита рідина через наскрізні отвори 12 витікає на направляючий лоток 11, а далі – за призначенням.

Формулювання мети статті та задач. Метою дослідження є підвищення (розширення) технологічних можливостей шнекових транспортерів шляхом розробки комбінованих робочих органів, які

забезпечують одночасне подрібнення та переміщення коренеплодів у процесі їх підготовки та переробки на соковиті корми. Основними задачами досліджень, які забезпечують реалізацію сформульованої мети, є обґрунтування параметрів комбінованого робочого органу шнекового транспортера-подрібнювача за умови зменшення енерговитрат процесу роботи технічних засобів, які застосовуються у технологічних лініях переробки коренеплодів.

Реалізація такого технічного рішення в умовах виробництва забезпечить ефективне поєднання суміжних функціональних операцій, як подрібнення, так і одночасне транспортування коренеплодів одним удосконаленим комбінованим робочим органом шнекового транспортера, який змонтовано в технологічній лінії, призначеної для їх переробки та значно зменшить загальну енергомісткість процесу порівняно з існуючою технологією за рахунок усунення додаткового (проміжного) операційно-технологічного засобу (коренерізки), як окремого технічного елемента, що має свою певну матеріаломісткість і певні енергозатрати для незалежного приводу робочих органів.

Викладення основного матеріалу статті. Метою експериментального дослідження коефіцієнта подрібнення μ_k коренеплодів було розроблення або встановлення емпіричної апроксимуючої моделі (рівняння регресії), яка характеризує закономірності зміни коефіцієнта подрібнення μ_k коренеплодів залежно від кількості z_n установлених Г-подібних ножів-подрібнювачів на одному витку, частоти обертання $n_{ш}$ шнека та робочої довжини шнека L_p , при цьому реалізували планований трифакторний експеримент типу ПФЕ 3^3 . Структурну схему моделі планованого трифакторного експерименту типу ПФЕ 3^3 наведено на рис. 2, конструктивну схему лабораторної установки – на рис. 3, а загальний

вигляд макетного зразка експериментальної установки шнекового транспортера-подрібнювача – на рис. 4.

Апроксимуючу функцію, яка описує характер зміни коефіцієнта подрібнення μ_k коренеплодів шнековим транспортером-подрібнювачем, визначену експериментальним шляхом, встановили у вигляді математичної моделі логарифмічної функції за найбільшим значенням коефіцієнта множинної детермінації $D_\mu = 0,965$

$$\mu_k = b_0 + b_1 \ln x_1 + b_2 \ln x_2 + b_3 \ln x_3, \quad (1)$$

де b_0, b_1, b_2, b_3 – коефіцієнти значень x_i ; x_1, x_2, x_3 – кодовані фактори.

Натуральні числові значення коефіцієнтів b_0, b_1, b_2, b_3 рівняння регресії, яке записано у вигляді функціональної залежності $\mu_k = f_\mu(z_n; n_{ш}; L_p)$ і $\lambda_k = f_\lambda(z_n; n_{ш}; L_p)$, наведено у табл.

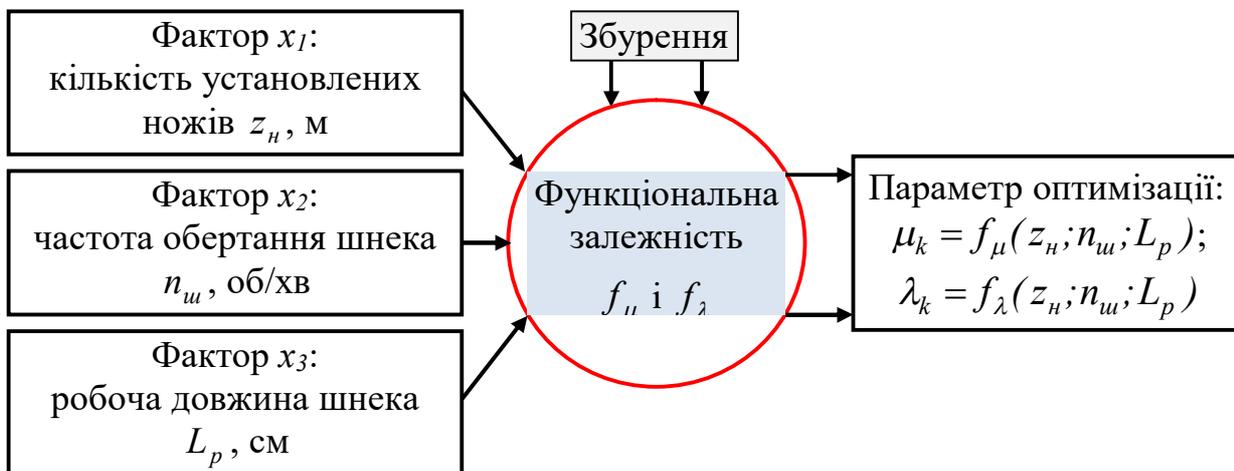

Рис 2. Схема моделі планованого трифакторного експерименту типу ПФЕ 3³

Таблиця

Числові значення коефіцієнтів рівняння регресії

	Значення коефіцієнтів			
	b_0	b_1	b_2	b_3
$\mu_k = f_\mu(z_n; n_{ш}; L_p)$	-19,02	12,07	2,59	13,21
$\lambda_k = f_\lambda(z_n; n_{ш}; L_p)$	-50,79	52,9	4,4	12,75

Статистичну значущість коефіцієнтів b_1, b_2, b_3 рівняння регресії (1) проводили за t - критерієм Ст'юдента. При цьому було встановлено, що всі розрахункові значення коефіцієнтів b_1, b_2, b_3 рівняння регресії, які визначено згідно з стандартною методикою, є значущими.

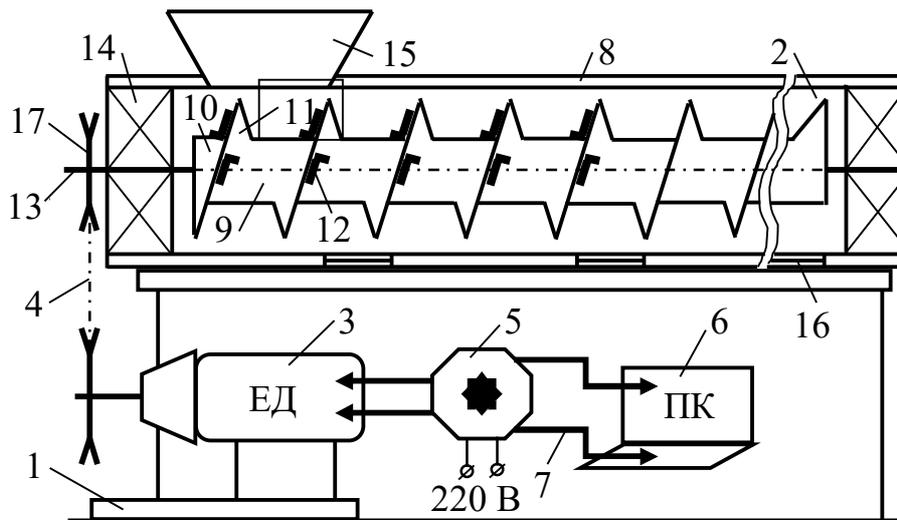

Рис 3. Конструктивна схема лабораторної установки: 1 – основна рама;
2 – шнековий транспортер-подрібнювач; 3 – електродвигун;
4 – клинопасова передача; 5 – пристрій Altivar 71; 6 – персональний комп'ютер; 7 – комутаційне з'єднання; 8 – кожух; 9 – шнек;
10 – барабан; 11 – спіральний виток; 12 – Г-подібний ніж-подрібнювач;
13 – вал; 14 – корпус з підшипником; 15 – бункер; 16 – шибер 17 – шків

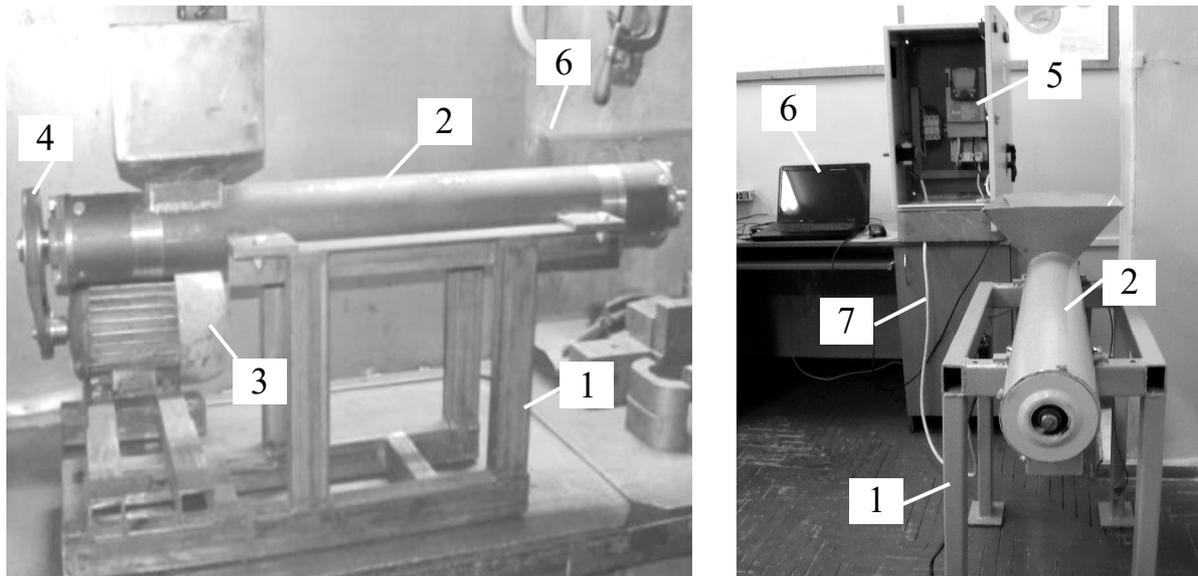

Рис. 4. Загальний вигляд експериментальної установки: 1 – основна рама; 2 – шнековий транспортер-подрібнювач; 3 – електродвигун; 4 – клинопасова передача; 5 – керуючий пристрій Altivar 71; 6 – персональний комп’ютер; 7 – комутаційне з’єднання

Перевірку адекватності емпіричної моделі, тобто відповідності отриманого теоретичного розподілу випадкових величин, які визначено за рівнянням регресії та відповідних значень реального експериментального масиву даних, проводили за F -критерієм Фішера, табличне значення якого визначали за умови $F_T(0,05; f_{ag}; f_u)$.

За результатами проведеного ПФЕ 3^3 було одержано кінцевий вигляд рівняння регресії зміни коефіцієнта подрібнення μ_k коренеплодів шнековим транспортером-подрібнювачем залежно від кількості z_n установлених Г-подібних ножів-подрібнювачів, частоти обертання n_{uu} шнека та робочої довжини шнека L_p у натуральних величинах як функція $\mu_k = f_\mu(z_n; n_{uu}; L_p)$

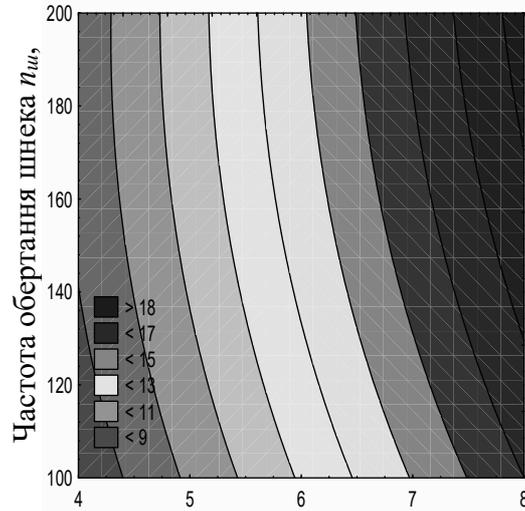
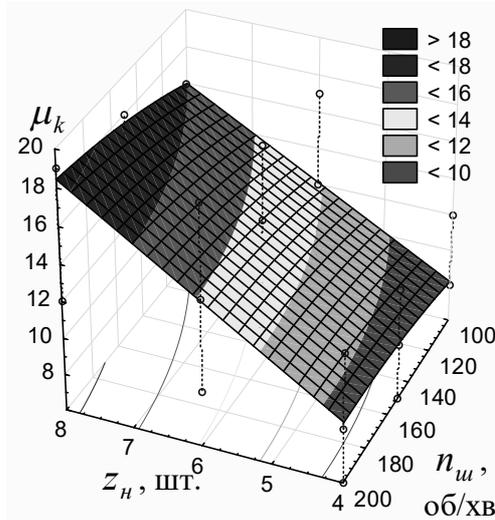
$$\mu_k = -19,02 + 12,07 \ln(z_n) + 2,59 \ln(n_{uu}) + 13,21 \ln(L_p); \quad (2)$$

Аналіз побудованих поверхонь відгуку та їх двомірних перерізів коефіцієнта μ_k як функція $\mu_k = f_\mu(z_n; n_{uu})$, рис. 5а, $\mu_k = f_\mu(z_n; L_p)$, рис. 5б, $\mu_k = f_\mu(n_{uu}; L_p)$, рис. 6 показує, що основний масив апроксимованих значень коефіцієнта подрібнення μ_k коренеплодів знаходиться у числових межах від відношення 1:6 до відношення 1:24.

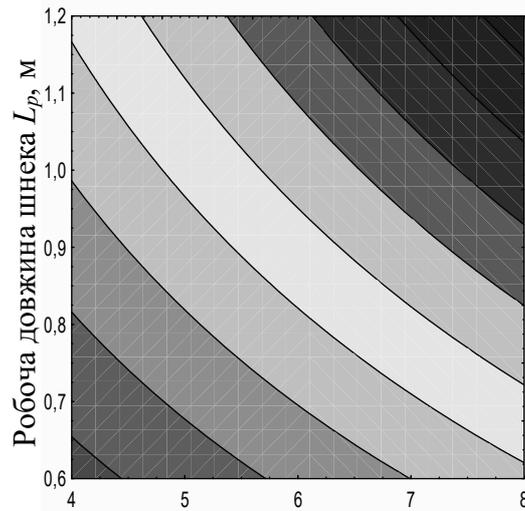
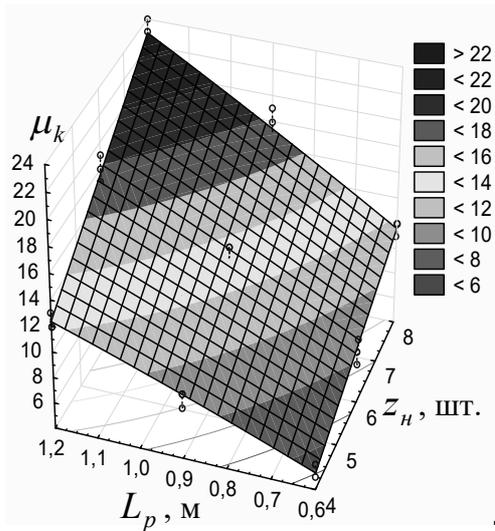
При цьому коефіцієнт подрібнення μ_k коренеплодів, який записано у вигляді відношення, наприклад, $\mu_k = 1:24$ характеризує безпосередньо кількісний показник подрібнення одиниці коренеплоду або на яку числову кількість подрібнено один коренеплід, тобто він поділений на 24 частини.

Характер впливу факторів на функціональну зміну коефіцієнта подрібнення μ_k коренеплодів залежно від дії кожного окремого фактора відбувається по-різному. За збільшення кількості z_n установлених Г-подібних ножів-подрібнювачів на одному витку та робочої довжини шнека L_p коефіцієнт подрібнення μ_k коренеплодів зростає, при цьому приріст коефіцієнта μ_k подрібнення коренеплодів у межах зміни фактора z_n за збільшення робочої довжини L_p шнека від 0,6 до 0,9 м та від 0,9 до 1,2 м є постійним і дорівнює відношенню 1:4. При цьому: за значення робочої довжини шнека $L_p = 0,6$ м значення коефіцієнта μ_k у межах зміни фактора z_n від 4 до 8 шт. зростає від відношення 1:6 до відношення 1:12; за значення робочої довжини шнека $L_p = 0,9$ м значення коефіцієнта μ_k у межах зміни фактора z_n зростає від відношення 1:9 до відношення 1:18; за значення робочої довжини шнека $L_p = 1,2$ м значення коефіцієнта μ_k у

межах зміни фактора z_n зростає від відношення 1:18 до відношення 1:24.

а Кількість ножів-подрібнювачів z_n , шт.

б Кількість ножів-подрібнювачів z_n , шт.

Рис. 5. Поверхня відгуку та двомірний переріз поверхні відгуку функціональної залежності зміни коефіцієнта подрібнення μ_k коренеплодів як функція: а – $\mu_k = f_\mu(z_n; n_{sh})$; б – $\mu_k = f_\mu(z_n; L_p)$

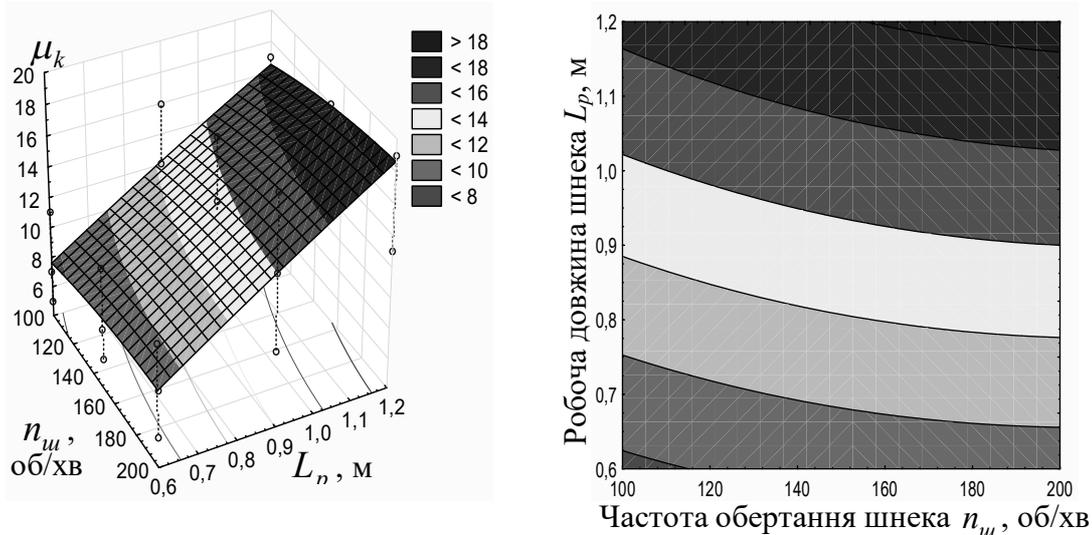
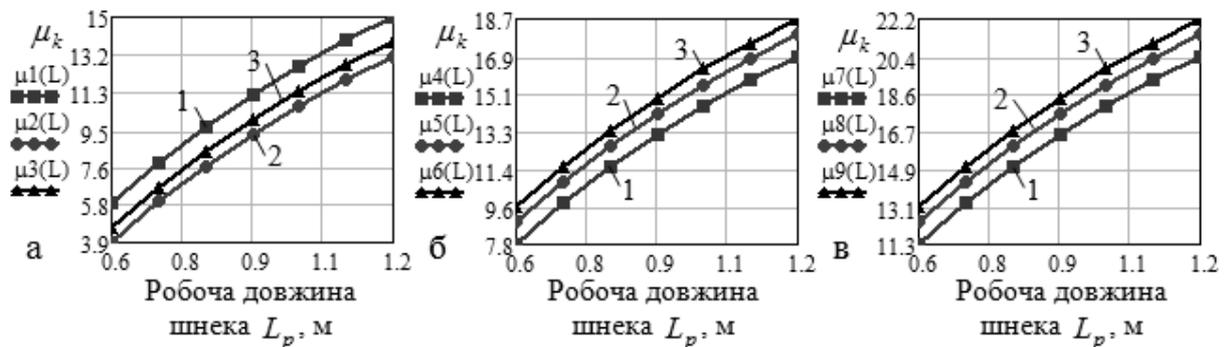

Рис. 6. Поверхня відгуку та двомірний переріз поверхні відгуку функціональної залежності зміни коефіцієнта подрібнення μ_k

коренеплодів як функція $\mu_k = f_\mu(n_{ш}; L_p)$

Справедливість наведеної констатації також характерна графічним побудовам, які наведено на рис. 7. При цьому за збільшення кількості z_n установлених Г-подібних ножів-подрібнювачів на одному витку від 4 до 8 шт. і робочої довжини шнека L_p від 0,6 до 1,2 м кількість подрібнених частин коренеплодів шнековим транспортером-подрібнювачем відносно кількості завантажених

коренеплодів у бункер зростає приблизно в 4 рази, рис. 7.

Рис. 7. Залежність зміни коефіцієнта подрібнення μ_k коренеплодів як функція $\mu_k = f_\mu(L_p)$: а, б, в – відповідно, при $z_n = 4; 6; 8$ шт.; 1, 2, 3 – відповідно, $n_{ш} = 100, 150$ і 200 об/хв

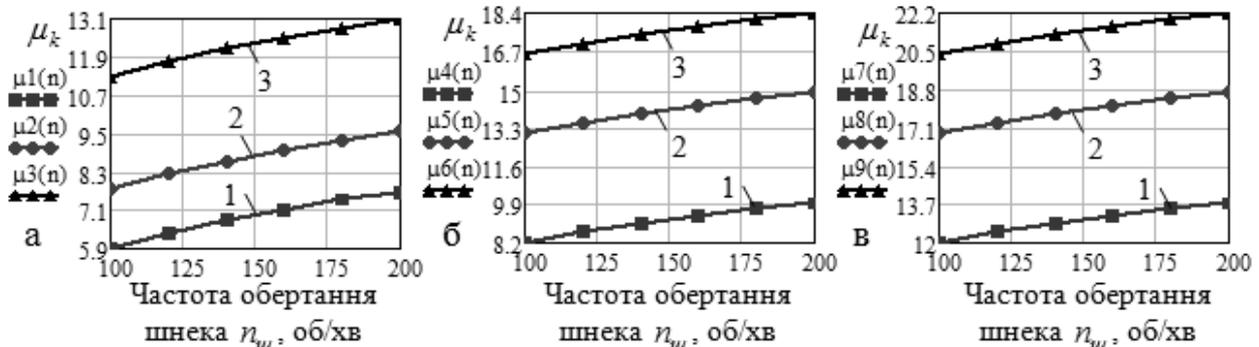

Рис. 8. Залежність зміни коефіцієнта подрібнення μ_k коренеплодів як функція $\mu_k = f_\mu(n_{ш})$: а, б, в – відповідно, при $L_p = 0,6; 0,9; 1,2$ м; 1, 2, 3 – відповідно, $z_n = 4, 6$ і 8 шт.

Рис. 9. Діаграма зміни коефіцієнта подрібнення μ_k коренеплодів: а, б, в – $z_n = 4, 6, 8$ шт.

Зміна частоти обертання шнека $n_{ш}$ має несуттєвий вплив на значення коефіцієнта подрібнення μ_k коренеплодів. за збільшення

частоти обертання шнека $n_{ш}$ у межах від 100 до 200 об/хв коефіцієнт подрібнення μ_k коренеплодів зростає у незначних межах – у середньому в 1,2 рази, рис. 7 та рис. 8.

На основі аналізу графічних побудов діаграми зміни коефіцієнта подрібнення μ_k коренеплодів шнековим транспортером-подрібнювачем (рис. 9) можна констатувати, що зміна частоти обертання шнека $n_{ш}$ у межах від 100 до 200 об/хв практично не впливає на зміну коефіцієнта μ_k за постійної робочої довжини шнека L_p та однакової кількості z_n установлених Г-подібних ножів-подрібнювачів на одному спіральному витку шнека.

Висновки. Встановлено, що за зміни частоти обертання шнека $n_{ш}$ у межах від 100 до 200 об/хв та кількості z_n установлених Г-подібних ножів-подрібнювачів на одному спіральному витку шнека $z_n = 4, 6, 8$ шт., коефіцієнт подрібнення μ_k коренеплодів дорівнює співвідношенню:

- за робочої довжини шнека $L_p = 0,6$ м, відповідно, $\mu_k = 1:6, 1:9, 1:12$;
- за робочої довжини шнека $L_p = 0,9$ м, відповідно, $\mu_k = 1:9, 1:12, 1:18$;
- за робочої довжини шнека $L_p = 1,2$ м, відповідно, $\mu_k = 1:12, 1:18, 1:24$.

Така закономірність характерна тим, що за більшої частоти обертання шнека $n_{ш}$, наприклад, $n_{ш} = 150$ об/хв зменшується час проходження коренеплодів робочої довжини шнека порівняно з часом проходження коренеплодів тієї ж робочої довжини шнека за частоти обертання, наприклад, $n_{ш} = 100$ об/хв за рахунок різних швидкостей осьового переміщення коренеплодів. Але при цьому, за неоднаковий

час проходження коренеплодів робочої довжини шнека, спіральні витки (Г-подібні ножі-подрібнювачі) за рахунок різних частот обертання шнека виконують однакову кількість обертів або випадків подрібнення коренеплодів. Тому за таких умов коефіцієнт подрібнення μ_k коренеплодів є практично однаковим.

Література:

1. Гевко Ів. Б. (2003). *Науково-прикладні основи створення гвинтових транспортно-технологічних механізмів: автореферат дис. ... докт. техн. наук: 05.05.02 / Ів. Б. Гевко. Львів, 40.*
2. Nevko R. B., Dzyura V. O., Romanovsky R. M. (2014). *Mathematical model of the pneumatic-screw conveyor screw mechanism operation. INMATEH–Agricultural engineering, 44, 3, 103–110.*
3. Рогатинський Р., Гевко І. (2012). *Модель конструювання і вибору гвинтових конвеєрів з розширеними технологічними можливостями. Вісник ТНТУ, 3 (67), 197–210.*
4. Nevko R. B., Dzyura V. O., Romanovsky R. M. (2014). *Mathematical model of the pneumatic-screw conveyor screw mechanism operation. INMATEH–Agricultural engineering, 44, 3, 103–110.*
5. Гевко І. Б. (2017). *Гвинтові транспортно-технологічні механізми: розрахунок і конструювання. Тернопіль : ТДТУ імені Івана Пулюя, 307.*
6. Pankiv V. R., Tokarchuk O. A. (2017). *Investigation of constructive geometrical and filling coefficients of combined grinding screw conveyor. INMATEH–Agricultural engineering, 51, 1/2017, 59–68.*
7. Гевко І. Рогатинський Р., Дячун А. (2012). *Синтез змішувачів з гвинтовими робочими органами. Вісник Львівського національного аграрного університету: агроінженерні дослідження, 16, 237–246.*

8. Теслюк В. В., Барановський В. М., Теслюк В. В. (2016).

Концептуальні основи біотехнології виробництва мікобіопрепаратів із плодових тіл грибів. Науковий вісник НУБіПУ. Серія «Техніка та енергетика АПК», 241, 26–31.

9. Hevko R. B., Klendiy O. M. (2014). *The investigation of the process of a screw conveyer safety device actuation. INMATEH. Agricultural engineering, 42, 1, 55–60.*

10. Pankiv Vitalii. (2017). *Throughput capability of the combined screw chopper conveyor. Вісник ТНТУ, 1 (85), 69–79.*

11. Рогатинський Р. М. (1997). *Механіко-технологічні основи взаємодії шнекових робочих органів із сировиною сільськогосподарського виробництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. техн. наук : 05.05.05, 05.05. 11. Київ, 52.*

12. Рогатинський Р. М. (1997). *Моделювання процесів взаємодії шнекових робочих органів із коренебульбоплодами. Науковий вісник Національного аграрного університету, 1, 103–108.*

References:

1. Ghevko Iv. B. (2003). *Naukovo-prykladni osnovy stvorennja ghvyntovykh transportno-tekhnologichnykh mekhanizmiv : avtoreferat dys. ... dokt. tekhn. nauk: 05.05.02 / Iv. B. Ghevko. Ljviv, 40.*

2. Hevko R. B., Dzyura V. O., Romanovsky R. M. (2014). *Mathematical model of the pneumatic-screw conveyor screw mechanism operation. INMATEH–Agricultural engineering, 44, 3, 103–110.*

3. Roghatynsjkyj R., Ghevko I. (2012). *Modelj konstrujuvannja i vyboru ghvyntovykh konvejeriv z rozshyrenymy tekhnologichnymy mozhyvostjamy. Visnyk TNTU, 3 (67), 197–210.*
4. Hevko R. B., Dzyura V. O., Romanovsky R. M. (2014). *Mathematical model of the pneumatic-screw conveyor screw mechanism operation. INMATEH–Agricultural engineering, 44, 3, 103–110.*

5. Ghevko I. B. (2017). *Ghvyntovi transportno-tekhnologhichni mekhanizmy: rozrakhunok i konstrujuvannja. Ternopilj : TDTU imeni Ivana Puljuja, 307.6. Pankiv V. R., Tokarchuk O. A. (2017). Investigation of constructive geometrical and filling coefficients of combined grinding screw conveyor. INMATEH–Agricultural engineering, 51, 1/2017, 59–68.*
7. Ghevko I. Roghatynskyj R., Djachun A. (2012). *Syntezy zmishuvachiv z ghvyntovymy robochymy orghanamy. Visnyk Ljvivskogo nacionaljnogo aghrarnogo universytetu: aghroinzhenerni doslidzhennja, 16, 237–246.*
8. Tesljuk V. V., Baranovskij V. M., Tesljuk V. V. (2016). *Konceptualjni osnovy biotekhnologhiji vyrobnyctva mikobiopreparativ iz plodovykh til ghrybiv. Naukovyj visnyk NUBiPU. Serija «Tekhnika ta energhetyka APK», 241, 26–31.*
9. Hevko R. B., Klendiy O. M. (2014). *The investigation of the process of a screw conveyer safety device actuation. INMATEH. Agricultural engineering, 42, 1, 55–60.*
10. Pankiv Vitalii. (2017). *Throughput capability of the combined screw chopper conveyor. Visnyk TNTU, 1 (85), 69–79.*
11. Roghatynskyj R. M. (1997). *Mekhaniko-tekhnologhichni osnovy vzajemodiji shnekovykh robochykh orghaniv iz syrovynuju siljskoghospodarskogho vyrobnyctva : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja dokt. tekhn. nauk : 05.05.05, 05.05. 11. Kyjiv, 52.*
12. Roghatynskyj R. M. (1997). *Modeljuvannja procesiv vzajemodiji shnekovykh robochykh orghaniv iz korenebuljboplodamy. Naukovyj visnyk Nacionaljnogo aghrarnogo universytetu, 1, 103–108.*

II. PEDAGOGICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2414-634X.4(31)2019.3

UDC: 373.091 (045)

SOCIAL EDUCATION - AS A CONCEPTUAL BASIS OF THE UKRAINIAN EDUCATIONAL AND EDUCATIVE SYSTEM

(20-30's of the XX century)

M. Bogomolova, PhD of Pedagogical Sciences

Kherson State University, Ukraine, Kherson

The article reveals the main approaches of educational figures, government officials, scientists to the definition of the essence of social education in the 20's and 30's of the 20th century in Ukraine.

The research showed that Ukrainian creators of the system of social education I. Grin'ko, J. Ryappo, M. Skrypnyk, O. Popov, V. Durdukovsky, I. Sokoliansky, O. Zaluzhnyi, V. Arnautov and others in their theoretical work revealed social education from different approaches and definitions of system-forming lines: defined social education as a system of education in general; as a upbringing based on social forms of life; recognized that: in the process of social upbringing the child is socialized, social skills are formed; the success of social education depends to a large extent on a wide range of forms and methods of work in a specially organized socio-pedagogical environment; an important place in the socialization of the child belongs to the educational capabilities of the children's team.

All these approaches were considered as the conceptual (theoretical) foundations of educational work in children's educational institutions of different types in the context of the policy of creating their own national educational system.

The scientific search has confirmed that the legal and regulatory framework of the Ukrainian social welfare was developed and adopted, in particular, the "Declaration on the social upbringing of children" (1920) determined not only the peculiarities of the educational system in the 20's of the 20th century in Ukraine, but also the development of the theoretical foundations of pedagogy, which were aimed at solving socio-pedagogical problems in the country during the investigated period and are also relevant today.

The research has shown that modern social problems (child homelessness, unemployment, crime) can be eliminated not only by socio-economic means but also by pedagogical ones as evidenced by the implementation of the concept of social upbringing in Ukraine in the 20-30's of the 20th century. Although this system as a whole was used mainly in the context of political and ideological influence on the younger generation, which led to its destruction. Social education in the second half of the 1930s loses priority, the further scientific search for its theoretical foundations ceases, and pedagogy becomes the way of solving new party ideological and political tasks.

Key words: social education, educationa land educative system, theoretical foundations, conceptual foundations, socialization, social-pedagogical work.

кандидат педагогічних наук, Богомолова М. Ю. Соціальне виховання – як концептуальна основа освітньо-виховної системи України в 20-х-30-х роках ХХ століття/ Херсонський державний університет, Україна, Херсон.

Стаття розкриває основні підходи освітніх діячів, урядовців, учених до визначення сутності соціального виховання в 20-х – 30-х роках ХХ століття в Україні.

Дослідження показало, що українські творці системи соціального виховання І. Гринько, Я. Ряппо, М. Скрипник, О. Попов, В. Дурдуківський, І. Соколянський, О. Залужний, В. Арнаутов та інші у своїх теоретичних напрацюваннях розкривали соціальне виховання з різних підходів і визначень системоутворюючих ліній, визначали соціальне виховання як систему виховання в цілому, як виховання, що базується на суспільних формах життя; визнавали, що у процесі соціального виховання дитина соціалізується, формуються її соціальні навички. Успішність соціального виховання у великій мірі залежить від широкого спектру форм і методів роботи у спеціально організованому соціально-педагогічному середовищі. Важливе місце в соціалізації дитини належить виховним можливостям дитячого колективу.

Усі ці підходи розглядалися як концептуальні (теоретичні) основи освітньо-виховної роботи в дитячих навчальних закладах різного типу в контексті політики творення власної національної освітньої системи.

Науковий пошук засвідчив (підтвердив), що розроблена й прийнята нормативно-правова база українського соцвиху, зокрема «Декларація про соціальне виховання дітей» (1920) визначала не тільки особливості освітньої системи в 20-х роках ХХ ст. в Україні, а й розвиток теоретичних основ педагогіки, які були спрямовані на вирішення соціально-педагогічних проблем у країні в досліджуваний період і актуальні й сьогодні.

Робота над темою показала, що сучасні соціальні проблеми (дитяча безпритульність, безробіття, злочинність) можуть бути усунені не тільки соціально-економічними засобами, а й педагогічними про що свідчить реалізація концепції соціального виховання в Україні в 20-х – 30-х рр. ХХ ст. Хоча ця система в цілому

використовувалася в більшості своїй в контексті політико-ідеологічного впливу на підростаюче покоління, що і привело її до руйнації. Соціальне виховання в другій половині 30-х років утрачає пріоритетність, припиняється подальший науковий пошук його теоретичних засад, а педагогіка стає на шлях розв'язання нових партійних ідеологічних і політичних завдань.

Ключові слова: соціальне виховання, освітньо-виховна система, теоретичні засади, концептуальні основи, соціалізація, соціально-педагогічна робота.

Постановка проблеми. Сучасний процес реформування системи освіти в Україні зумовлений значними соціально-економічними, суспільно-політичними, соціально-педагогічними та культурологічними змінами.

Сьогодні на новій законодавчій базі визначено зміст, мету, концептуальні засади реформування усіх структур, рівнів і типів навчальних закладів з метою їх автономізації, демократизації, гуманізації, відповідності міжнародним стандартам. Модернізація освіти стає вирішальною і пріоритетною в глобалізаційному просторі. Про це, зокрема, йдеться в законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Концепції «Нова українська школа» (2016). Усі ці процеси, завдання, зміни відбуваються як на активному запровадженні нових інноваційних освітніх технологій, вивченні світового педагогічного досвіду, втіленні прогресивних педагогічних концепцій, так і врахуванні історичної традиції в реформуванні освітньої галузі на протязі багатовікового розвитку вітчизняної школи. Погляд в історію є важливим для того, щоб уникнути прорахунків, помилок, концептуальних засад, визначених на кожному етапі становлення українського шкільництва, побачити і зрозуміти шляхи досягнення успіху, оцінити інноваційний потенціал сучасних

перетворень, зберегти здобутки та збагатити практику навчання і виховання дітей в країні.

Історія свідчить, що розвиток освіти в Україні завжди супроводжувався змінами, перетвореннями, нововведеннями, реформами, які базувалися на певних концептуальних засадах та визначалися конкретними концепціями. Поняття «концепція» розкривається в різноманітній науково-довідковій літературі. За Новим тлумачним словником української мови (2000) «концепція – це система доказів певного положення, система поглядів на те чи інше явище; спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ» [1, с. 875].

В Українському педагогічному словникові «концепція педагогічна – це система поглядів на те чи інше педагогічне явище, процес, спосіб розуміння, тлумачення якихось педагогічних явищ, подій; провідна ідея педагогічної теорії» [2, с. 177]. Виходячи з таких трактувань можна стверджувати, що за основними змістовими лініями освітні концепції визначаються таким чином: дидактичні, виховні, педагогічні, соціалізаційні, медико-педагогічні, етнокультурні та ін.

Формулювання мети статті. У нашому дослідженні йдеться про концепцію соціального виховання, яка визначила в 20-х – 30-х роках ХХ ст. в Україні розвиток особливої освітньої системи. Це був більш неповторюваний в історії української освіти період, коли соціальне виховання стало не одним із напрямів усього освітньо-виховного процесу, а в цілому цей процес на всіх рівнях підпорядковувався і спрямовувався на реалізацію низки державних завдань у галузі освіти, визначених на початковому етапі у «Декларації про соціальне виховання» (1920) та «Кодексі законів про народну освіту УСРР» (1922). Слід зазначити, що у 1920 – 1930 роках вибудовувалася українська радянська шкільна система освіти під керівництвом Наркомів освіти (Г. Ф. Гринька – 1921р., Я. П. Ряппо – 1925-1927 рр.,

М.О. Скрипника – 1930 р.), з урахуванням ідеологічного, соціально-економічного стану країни, тенденцій та напрацювань світових і вітчизняних наукових шкіл, організаторів освіти.

Також слід урахувувати і саме тлумачення поняття «соціальне виховання» в соціальній, соціологічній, педагогічній, історико-педагогічній, науково-термінологічній літературі. Зокрема, аналіз його визначень дає підстави акцентувати увагу на таких ключових словах: соціалізація особистості, виховання особистості в різних соціальних інституціях, особистість і суспільство, процес соціального виховання, що і є **метою** нашої статті.

Виклад основного матеріалу. У своєму дослідженні ми виходимо з того, що соціальне виховання є цілеспрямованим процесом, спрямованим на розвиток особистості, засвоєння нею системи соціальних знань і цінностей, соціального досвіду і норм соціальної поведінки. У його здійсненні бере участь не тільки школа, а й інші інститути соціалізації: сім'я, дошкільні заклади, школи, позашкільні заклади, заклади культури, релігійні конфесії тощо. Проблеми соціального виховання актуалізуються, змінюється його мета, завдання, зміст, форми, методи, засоби, законодавча база на різних історичних етапах розвитку суспільства. Воно вибудовується завжди з урахуванням багатьох чинників, але особливе місце серед них посідає культурно-освітня національна традиція, теоретичні напрацювання, педагогічні підходи та ідеї вітчизняних учених, урядовців, організаторів народної освіти тощо.

Особливими в історії українського шкільництва, творенні власної вітчизняної системи освіти в Україні були 20-ті – 30-ті роки ХХ ст., які є предметом дослідження не одного покоління учених з історії педагогіки. Що ж стосується предметного поля нашої публікації, то ми виокремлюємо праці Г. Ясницького «Розвиток народної освіти на

Україні (1921 – 1933 рр.)» (1965), А. Бондаря «Розвиток суспільного виховання в Українській РСР» (1968), І. Лікарчука «Міністри освіти України» (2002), Л. Штефан «Становлення та розвиток соціальної педагогіки як науки в Україні (20-90-ті рр. ХХ ст.)» (2003), Я. Цибулько «Соціальне виховання у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20-х – 30-х років ХХ століття» (2005), Л. Березівської «Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті» (2008), С. Сірополка «Історія освіти в Україні» (2001).

Ці та інші праці, зокрема історико-педагогічні публікації В. Арнаутова, І. Гринька, Я. Ряпо, М. Скрипника, О. Попова, В. Дурдуківського, І. Соколянського, О. Залужного, В. Зеньковського, В. Петруся, С. Лозинського – теоретиків і організаторів народної освіти досліджуваного періоду дали можливість обґрунтувати концептуальні (теоретичні) основи системи соціального виховання, які по різному трактувалися, але в цілому засвідчили, що в період з 1920 по 1933 рр. у вітчизняній педагогіці серйозна увага приділялася обґрунтуванню теоретичних засад і підходів до розробки концепції соціального виховання. Слід не забувати, що починаючи з 1933 року – періоду поширення широких політичних репресій проти української інтелігенції (Марочко «Репресовані педагоги України: жертви політичного терору» (1924 – 1941рр.) (2003 р.) урядовців, науковців, директорів шкіл і вищих навчальних закладів, вчителів, соціальне виховання починає набувати нового змісту, завдань і форм роботи, змінюються цільові установки і пріоритети, що привело до розробки нових концептуальних підходів, до відповідних теоретичних обґрунтувань на основі ідеологічного підходу, а в кінці 30-х років ХХ століття концепція соціального виховання переросла в ідею комуністичного виховання.

Що ж стосується нашого предметного поля, то визнаємо, що прийняття «Декларації про соціальне виховання дітей» (1920),

конкретні заходи з її реалізації викликали широку теоретичну розробку наукових засад, широку полеміку конкретних форм і засобів утілення.

Свідченням цього є виступи, доповіді, аналітичні записки, циркуляри, обіжники у «Порадниках по соціальному вихованню», публікаціях на сторінках періодичної преси відомих освітніх діячів, учених, управлінців – організаторів народної освіти в Україні. Безумовно, їх теоретичні обґрунтування та практична реалізація освітніх завдань базувалася на розумінні (визначенні, обґрунтуванні) сутності соціального виховання.

Найбільш повно розкрив поняття «соціальне виховання» у статті «Соціальне виховання дітей» (1922) Г. Гринько. Він доводив, що «... Соціальне виховання в розвиненому вигляді є загальна організація дитинства, влаштування колективного життя всього дитячого населення» [5, с. 5].

Я. Ряппо у своїх теоретичних напрацюваннях, розумінні і призначенні соціального виховання виходив із соціально-економічного й суспільно-політичного стану країни на початку 20-х років ХХ ст. і завдань, які постали перед державними органами, зокрема органами управління освітою «Першою справою радянської влади було схопити, підрахувати все людське: лихо, голод, холод, злидні, лютий тиф і мор. Першою справою і Народного комісаріату освіти України була не школа (не до школи було тоді), а врятування дитячого населення. Не школа, а соціальне виховання дітей, їхнє державне забезпечення стало основним завданням Наркомосу УСРР» [6, с. 4].

На думку теоретика соціального виховання О. Попова «... соціальне виховання дитини – стає змістом своєї виховательної системи комуністичного ладу» [7, с. 237].

Взагалі, саме О.І. Попов увійшов в історію вітчизняної соціальної педагогіки як теоретик соціального виховання, що знайшло відображення у самій «Декларації про соціальне виховання дітей» (1920) так і його працях, виступах, публікаціях, що висвітлювали її реалізацію. На його думку, вихованням повинна опікуватися держава, а не сім'я (підтримував тогочасну точку партійних лідерів щодо недооцінки ролі сім'ї у вихованні сім'ї – просто її неспроможність). Визнавав такі основні завдання соціального виховання: дитина виховується для комуністичного суспільства; дитину виховує комуністичне суспільство силами держави, методи такого виховання повинні спиратися на організацію дитячого колективу; основною формою такого виховання повинні стати дитячий будинок або установа, яка організовує життя дитини (постійний чи денний дитячий будинок); навчання здійснюватиметься в дитячому будинку навколо його комунального господарства.

Учений обґрунтував завдання соціального виховання – це підготовка гармонійно розвинених будівників нового комуністичного суспільства [8].

Аналіз їхніх праць свідчить, що в термін «соціальне виховання» вкладалася вся система навчально-виховної роботи в Україні, система освіти – система соціального виховання, яка в цілому є загальною організацією життя дітей в країні, причому колективного життя.

На використанні виховних можливостей колективу у реалізації завдань соціального виховання наголошував О. Залужний. Так у праці «Учення про колектив. Методологія дитколективу» (1926) вчений акцентує увагу на тому, що соціальне виховання буде успішним за умов його реалізації в дитячому колективі.

У контексті розвитку теоретичних основ соціального виховання вчений розглянув роль і місце неформальних дитячих об'єднань, поширених у ті роки, коли внаслідок соціально-економічних умов у 20-х роках ХХ ст. в Україні тисячі дітей були позбавлені нормальних умов проживання і навчання. Саме таким дитячим колективом він присвятив свою увагу, показавши якісні відмінності організованих і неорганізованих. Тому і доводив, що нові освітньо-виховні завдання можливо вирішити у відповідних організованих дитячих колективах.

О. Залужний зазначає, що «... Через колектив, силами колективу й для колективу – ось формула, що дедалі більше втілюється конкретно в соціалістичному будівництві. Найповніше втілення цієї форми в життя неодмінно зумовить і найповніший розвиток людської особистості, що формуючись у процесі колективного будівництва та колективної боротьби за право на це будівництво, знайде в міцному, плановому, організованому соціалістичному колективі найкращі умови формувати й виявляти всі свої різноманітні можливості» [9, с. 3].

Питання виховання дітей в системі соціального виховання не оминули увагою й відомих теоретиків і практиків України, зокрема, В. Дурдуківського – директора першої української гімназії, який у своїх працях «Дитяче шкільне самоврядування», «Шевченкова школа – Шевченкові» доводив, що соціальне виховання можна реалізувати через організацію громадських об'єднань, через громадські форми роботи. Різницю саме між соціальним і сімейним вихованням він убачав саме в тому, що в сім'ї реалізуються приватні, власне сімейні форми роботи, а в освітніх установах – громадські. Але повністю не викреслював із життя дітей сім'ю, а одним із перших директорів шкіл в Україні у тогочасних умовах недооцінки ролі сім'ї у житті дитини наголошував на необхідності долучення членів родини до громадських форм роботи.

У працях В. Дурдуківського прослідковується ідея боротьби за суспільну школу, яка повинна замінити стару, а також створити умови для навчання дітей у різних гуртках, об'єднаннях за інтересами, перетворити школу в школу-клуб. Наголошував, що стара система індивідуально-практичного навчання себе віджила і на зміну їй повинна прийти «нова за духом, змістом і методами праці...». Таку школу на його думку необхідно наблизити до життя, викликавши максимум самодіяльності, активності і творчості дітей» [10, с. 13-31].

Слід зазначити, що найактивнішим чином до теоретичних засад концепції соціального виховання долучився І. Соколянський, який велику увагу в своїх працях приділяв питанням педагогічного вивчення дитячого руху, соціального виховання, дитячої дисципліни. Структуроформуючою основою розвитку за його працями є соціальне середовище. Велику увагу приділяв дитячому руху. У своїх статтях «Дитячий рух – соціальне виховання» (1925), «Дитрух – школа – учитель» (1925), «Про методику праці в колдитрухах й установах соцвиху» (1925) та ін. підкреслював, що «Не дитячий рух організується на засадах соцвиху, а навпаки, соціальне виховання будується на засадах дитруху. Дитячий рух є основне, на чому тільки й можемо розв'язати проблему соціального виховання» [11, с. 23-24].

Визнавав, що успішність реалізації соціального виховання залежить від багатьох чинників, зокрема від того, які форми виховної роботи лежать в основі навчально-виховного процесу. Так як і В. Дурдуківський, І. Соколянський надавав перевагу громадським формам життя і діяльності дітей. Був глибоко переконаний, що зреалізувати цей підхід можливо тільки в умовах нової суспільної школи.

У своєму дослідженні ми також розглядаємо визначення теоретичних основ соціального виховання і у працях відомого

українського фундатора соціальної педагогіки В. Зеньковського (1881-1962) [12], який дав власне роз'яснення щодо мети (цілепокладання) соціального виховання. Темі соціального виховання присвятив працю «Соціальне виховання, його завдання і шляхи». Розглядаючи цю проблему, Василь Васильович обґрунтовує важливість виховання дітей на таких дефініціях, як виховання почуття єдності, активності, зацікавленості, здатності відстоювати ідеали і цінності. У своїй праці зазначає: «Ці виховні завдання покладаються на школу, яка має стати органом розумової освіти, а й соціального виховання, стати носієм вищих суспільних ідеалів і справжнім знаряддям соціального прогресу».

Учений дає своє визначення об'єкту і предмету соціальної педагогіки – соціальне середовище, визначення соціального виховання – виховання дітей у групі, в об'єднанні однолітків, що знайшло підтвердження у працях О.С. Залужного, І.П. Соколянського, А.С. Макаренка.

Його теоретичні напрацювання в царині соціального виховання базуються на психологічному підході до трактування поняття «соціальні сили в душі дитини» через взаємодію душі, емоцій, спілкування і традицій. Увів науковий термін – «соціальне наслідування». На його думку, виховуючи дитину, необхідно пам'ятати, що її фізичний і душевний стан – два різні поняття (феномени). У своїх працях велику увагу приділив проблемі соціального спілкування.

Провідним завданням соціального виховання учений визнавав розвиток активності та емоційності дитини. Ці якості можливо, на його думку, успішно розвивати в сім'ї, у створених дитячих організаціях і об'єднаннях. Не оминув він увагою й такий напрям роботи, як самовиховання.

Слід підкреслити, що Зеньковський В.В. на початку ХХ ст. піддавав критиці школу, яка пригнічує активність дітей своїми регламентованими планами і програмами, статутами. Педагогічне середовище якої було досить індивідуалізованим, що в свою чергу виховувало у дітей такі риси, як заздрість, марнотратство. У школі був дух змагальності. Цими категоріями він характеризує термін «соціальні почуття», які не виховують і не розвивають дитину.

Отже, вибудовуючи свою концепцію соціального виховання, він підійшов з позиції психології, віддавши перевагу соціальному вихованню у сім'ї, дитячих колективах. На його думку, суть соціального виховання полягає у вихованні громадськості, вихованні соціальних інстинктів та навичок, організації соціального життя. Усього цього можна досягти в процесі розвитку фізичних і духовних сил дитини, розглядаючи їх як **феномен виховання**.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснена нами пошуково-аналітична робота джерел із проблеми дослідження засвідчила, що концептуальні засади системи соціального виховання включали нормативно-правову та теоретичну основу і виходили із самої сутності поняття «соціальне виховання», яке по різному розкривалося відомими вченими і організаторами освітньої системи в 20-х – 30-х. рр. ХХ ст. в Україні (В. Арнаутов, Г. Гринько, В. Дурдуківський, О. Залужний, В. Зеньковський, О. Лозинський, В. Потрусь, О. Попов, І. Соколянський). За їхніми тлумаченнями констатуємо, що соціальне виховання – основа всієї освітньої системи країни і його реалізація можлива за повної організації колективного життя всіх дітей без виключення; соціальне виховання спирається на громадські форми життя в суспільній школі; соціальне виховання реалізується через використання виховних можливостей колективу;

соціальне виховання спрямовується на виховання громадськості та соціальних інстинктів і навичок.

У цілому дослідження засвідчило, що теоретичні розробки проблем соціального виховання в 20-х – 30-х рр. ХХ ст. в Україні відбувалися під впливом соціально-економічних та ідеологічних чинників становлення національної системи освіти. Соціальне виховання було концептуальною основою цієї системи, відповідало нагальним навчально-виховним завданням школи і увійшло в історію українського шкільництва як педагогічний феномен, що може бути окремим напрямом дослідження.

Література:

1. *Новий тлумачний словник української мови. (2007). В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. Київ, АКОНІТ, Т. 1, 926.*
2. *Гончаренко С. (1997). Український педагогічний словник. Київ, Либідь, 376.*
3. *Декларація Наркомосвіти УСРР про соціальне виховання дітей (1921). Пролет. освіта, Вінниця), № 1. 2 – 4. (1. 07. 1920)*
4. *«Кодекс законів про народну освіту УСРР» (1922) http://leksika.com.ua/19930625/legal/kodeks_zakoniv_pro_narodnu_osvit_u_usrr_1922 (2019, травень, 31).*
5. *Гринько Г. Соціальне виховання дітей (1922). Порадник по соціальному вихованню дітей. Упорядкував Ценсоцвих Наркомосвіти УСРР, Вип.1, Всеукр. Держ. вид-во. Х., 5-23.*
6. *Ряппо Я.П. (1927). Народна освіта на Україні за десять років революції / Я.П. Ряппо, К., Держ. Видав-во України, 126.*
7. *Попов О. (2003). Декларація про соціальне виховання. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина ХІХ – ХХ ст.), Хрестоматія, Л.Д. Березівська та ін. К., Наук.світ, 418.*

8. Третье всеукраинское совещание по просвещению (1921). Х., 1921. 54. (15 – 27 июня 1921)
9. Залужний О. (1928). Учення про колектив. Харків, Держ. видавництво України, 75
10. Дурдуківський В. (1923). Дитяче шкільне самоврядування. В. Дурдуківський, 3 практики трудової школи. Ч. I. Теорія та методика., Київ, Слово, 13-31.
11. Соколянський І. (1925). Про методику праці в комдитрухах й установах соцвиху, Рад. Освіта, № 12., 23-24.
12. Зеньковський В. (1918). Социальное воспитание, его задания и пути, В. Зеньковський. М., Моск. просвет. комиссия, 91

References:

1. Novyi tlumachnyi slovnyk ukraïnskoi movy. (2007). V.V. Yaremenko, O.M. Slipushko. Kyiv, AKONIT, T. 1, 926.
2. Honcharenko S. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. Kyiv, Lybid, 376.
3. Deklaratsiia Narkomosvity USRR pro sotsialne vykhovannia ditei (1921). Prolet. osvita, Vinnytsia), № 1. 2 – 4. (1. 07. 1920)
4. «Kodeks zakoniv pro narodnu osvitu USRR» (1922) http://leksika.com.ua/19930625/legal/kodeks_zakoniv_pro_narodnu_osvit_u_usrr_1922 (2019, traven, 31).
5. Hrynko H. Sotsialne vykhovannia ditei (1922). Poradnyk po sotsialnomu vykhovanniui ditei. Uporiadkuvav Tsensotsvykh Narkomosvity USRR, Vyp.1, Vseukr. Derzh. vyd-vo. Kh., 5-23.
6. Riappo Ya.P. (1927). Narodna osvita na Ukraini za desiat rokiv revoliutsii / Ya.P. Riappo, K., Derzh. Vydav-vo Ukrainy, 126.
7. Popov O. (2003). Deklaratsiia pro sotsialne vykhovannia. Malovidomi pershodzherela ukraïnskoi pedahohiky (druha polovyna KhIKh – KhKh st.), Khrestomatiia, L.D. Berezivska ta in. K., Nauk.svit, 418.

8. *Trete vseukraynskoe soveshchanye po prosveshcheniyu (1921). Kh., 1921. 54. (15 – 27 yiunia 1921)*
9. *Zaluzhnyi O. (1928). Uchennia pro kolektyv. Kharkiv, Derzh. vydavnytstvo Ukrainy, 75*
10. *Durdukivskyi V. (1923). Dytiache shkilne samovriaduvannia. V. Durdukivskyi, Z praktyky trudovoi shkoly. Ch. I. Teoriia ta metodyka., Kyiv, Slovo, 13-31.*
11. *Sokolianskyi I. (1925). Pro metodyku pratsi v komdytrukhakh y ustanovakh sotsvykhu, Rad. Osvita, № 12., 23-24.*
12. *Zenkovskyi V. (1918). Sotsyalnoe vospytanye, eho zadanyia y puty, V. Zenkovskyi. M., Mosk. prosvet. komysyia, 91*

DOI 10.26886/2414-634X.4(31)2019.4

UDC: 374.7(4)

DIGITAL EDUCATION OF ADULTS IN AUSTRIA

A. Boiarska-Khomenko, PhD of Pedagogical Sciences

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine, Kharkiv

In the article, the urgency of the issues of digital adult education for European society has been proven. The purpose of modern adult digital education has been determined. Three Priority Areas "Investing in the development of digital competences throughout life": active use of digital technologies in the teaching and learning process, the development of appropriate skills for digital transformation, and the improvement of education systems through effective data analysis and pre-planning. The analysis of key competencies has been carried out. Key competences: information literacy, communication and collaboration, digital content creation, security, problem solving. Trends in the development of adult

adult education in Austria have been identified. Prospects for using the Austrian experience in the development of digital competence for adult Ukrainians were outlined.

Key words: adult learning, digital education, continuing education, digital competences, informal and non-formal learning, Austria, Ukraine.

кандидат педагогічних наук, Боярська-Хоменко А.В. Цифрова освіта дорослих в Австрії / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна, Харків

У статті доведено актуальність питань цифрової освіти дорослих для європейського суспільства. Визначено мету сучасного цифрового навчання дорослих. Розкрито три пріоритетні напрями «Інвестицій в розвиток цифрових компетентностей протягом усього життя»: активне використання цифрових технологій у процесі викладання та навчання, розвиток відповідних навичок для цифрової трансформації, покращення систем освіти за рахунок ефективного аналізу даних і попереднього планування. Здійснено аналіз ключових компетенцій: інформаційна грамотність, комунікація та співробітництво, створення цифрового контенту, безпека, вирішення проблемних питань. Визначено тенденції розвитку цифрової освіти дорослих в Австрії та окреслено перспективи використання досвіду Австрії у питаннях формування цифрової компетентності дорослих українців.

Ключові слова: освіта дорослих, цифрова освіта, неперервна освіта, цифрові компетенції, неформальне та інформальне навчання, Австрія, Україна.

Вступ. Україна – молода держава з потужними освітніми та економічними ресурсами. Становлення нормативно-правової бази України актуалізувало процеси розвитку системи багаторівневої

безперервної освіти [1]. Навчання впродовж життя проголошено в Україні однією з ключових компетенцій сучасного світу знань [2]. Разом з тим у 2018 році Європейський парламент та Рада ЄС схвалили оновлену редакцію ключових компетентностей для навчання впродовж життя, серед яких названа і цифрова компетентність [3]. Також Європейський парламент та Рада ЄС зазначають, що держави-члени ЄС повинні підтримувати розвиток ключових компетенцій на всіх етапах освіти та навчання [3].

Активний процес глобалізації та входження України до європейського освітнього простору спонукає до вивчення цінного досвіду провідних країн Європи у питаннях впровадження компетентнісного підходу в навчанні. Зокрема вивчення питань формування цифрової компетентності у системі освіти дорослих сприяє розвитку безперервної освіти в Україні.

У законі України «Про освіту» (2017 р.) принцип сприяння навчанню впродовж життя та інтеграції у міжнародний освітній і науковий простір визнано одним із провідних принципів освітньої діяльності сьогодення [4]. Тому актуальним є вивчення досвіду країн Європи, зокрема Австрії, у галузі освіти та питаннях цифрової освіти дорослих. Вивчення та аналіз досвіду Австрії сприятиме застосуванню педагогічно цінних ідей у практиці діяльності закладів освіти України.

Питання цифрової освіти дорослого населення є актуальними як для української педагогічної думки, так і для австрійської, вони часто обговорюються у наукових і педагогічних колах, у засобах масової інформації, у політичних дискусіях. Питання освіти дорослих в європейських країнах досліджують зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема В. Баштовий [2], Р. Варікарі [5], І. Ерлер [6], С. Карретеро-

Гомес [5], О. Кацера [2], В. Кремень [1], Н. Рідей [2], Д. Рьотлер [7], Ю. Пуні [5] та інші.

Але поряд з цим у вітчизняній науково-педагогічній літературі недостатньо висвітленими залишаються питання особливостей організації цифрового навчання в системі освіти дорослих Австрії. Окремого вивчення потребують питання особливостей розвитку цифрової освіти в Австрії у концепції загальноєвропейського освітнього простору.

Мета статті – визначити провідні аспекти цифрової освіти дорослих в Австрії для окреслення перспектив використання досвіду Австрії у питаннях формування цифрової компетентності дорослих українців.

Виходячи з актуальності дослідження та його мети, визначено такі **завдання**: визначити мету цифрового навчання дорослих в Австрії, окреслити напрями цифрової освіти дорослих в Австрії, визначити ключові компетенції цифрової освіти дорослих та сформулювати сучасні тенденції розвитку цифрової освіти дорослих.

У дослідженні використано загальнонаукові **методи**: індукція та дедукція, аналіз і синтез, аналогія, узагальнення, систематизація та класифікація – для формування понять дослідження, виявлення сутнісних характеристик цифрової освіти, провідних тенденцій розвитку питань формування цифрової компетентності дорослих. Також використано компаративний метод – для розгляду спільного і відмінного в організації освіти дорослих молоді в Австрії та Україні. Методи прогнозування й моделювання використовувались з метою окреслення перспектив використання досвіду Австрії у питаннях цифрової освіти дорослих в Україні.

Виклад основного матеріалу. У сучасній педагогічній науці щодо цифрової освіти часто висловлюється думка про недостатнє

оснащення навчальних закладів цифровими освітніми інструментами і відповідною інфраструктурою, про необхідність освоєння педагогами цифрових інструментів і медіа. Зокрема І. Руманія, зазначила, що метою сучасного цифрового навчання є навчання навичкам роботи з цифровими інструментами і медіа та навичкам їхнього відповідального використання [8].

Варто зазначити, що в Австрії наймеш задіяною в цифровій освіті частиною населення є старше покоління. Для формування цифрової компетентності дорослих в Австрії діє широка мережа закладів освіти, та впроваджуються програми цифрового навчання на робочому місці [8].

Австрія, як країна Європейського Союзу, приймає активну участь в освітніх програмах Європейського парламенту та послуговується загальноєвропейськими нормами організації безперервної освіти та розвитку освіти дорослих [9]. Так, у 2018 році Австрія почала впроваджувати розроблені Європейською комісією принципи та напрями розвитку цифрової освіти [3]. Згідно з ними Австрія активно підтримує людей, освітні установи та системи освіти з точки зору цифрової трансформації. Також варто зазначити, що в Австрії діють три пріоритетні напрями «Інвестицій в розвиток цифрових компетентностей протягом усього життя»:

- *активне використання цифрових технологій у процесі викладання та навчання* передбачає розробку структури кваліфікацій для сертифікації результатів навчання і перевірку компетенцій, які здобуті у цифровій формі. Ця структура буде гармонізована з Європейською рамкою кваліфікацій (EQF) і класифікацією ESCO. Крім того цей напрям передбачає розширення додаткової освіти вчителів у контексті цифрових технологій.

•*розвиток відповідних навичок для цифрової трансформації* передбачає підтримку загального розуміння цифрової грамотності і дає людям можливість впевнено і відповідально використовувати цифрові технології. Довідкова структура може використовуватися у всіх секторах, наприклад, при розробці навчальних програм або інструментів оцінки. Цей напрям також передбачає розробку концепції для підвищення комп'ютерної грамотності мільйонів дорослих людей з низькою кваліфікацією або низьким рівнем освіти.

•*покращення систем освіти за рахунок ефективного аналізу даних і попереднього планування* – відстеження основних тенденцій в галузі «оцифрування» навчальних та дидактичних матеріалів, та їх адаптація до використання в системах освіти [3].

Установлено, що в Австрії впроваджується спеціальна система, яка пропонує інструменти для підвищення цифрової компетенції громадян [10]. Ця система базується на європейській платформі цифрової компетентності громадян (*DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens*). Оновлення структури формування цифрових компетенцій фокусується на концептуальній еталонній моделі, новому словнику і оптимізованих дескрипторах.

Система цифрових компетенцій визначає ключові компетенції у п'яти галузях:

1. **Інформаційна грамотність** передбачає визначення інформаційних потреб, пошук та завантаження цифрових даних, інформації та контенту, визначення актуальності інформаційного джерела та його змісту, зберігання, управління та організації цифрових даних, інформації і контенту.

2. **Комунікація та співробітництво** для взаємодії, спілкування та співпраці за допомогою цифрових технологій, усвідомлення культурного розмаїття та різницю поколінь. Це сприяє

активній участі в житті суспільства через державні та приватні цифрові сервіси і громадянську активність, дає змогу керувати своєю цифровою ідентичністю та репутацією.

3. **Створення цифрового контенту** – передбачає створення та редагування власного цифрового контенту, сприяє поліпшенню та інтеграції інформації до світової сукупності знань не порушуючи авторського права і ліцензій, навчає давати зрозумілі інструкції для комп'ютерної системи.

4. **Безпека** – захист пристроїв, контенту, особистих даних і конфіденційності в цифровому середовищі, уміння захищати фізичне і психологічне здоров'я і бути в курсі цифрових технологій для соціального благополуччя та соціальної інтеграції, усвідомлювати вплив цифрових технологій на навколишнє середовище.

5. **Вирішення проблемних питань** – виявлення потреб користувача, а також розв'язання проблемних ситуацій в цифровій галузі, передбачає використання цифрових інструментів для інноваційних процесів та продуктів [5].

Навчальні заклади Австрії надають різноманітні пропозиції щодо розвитку цифрової освіти дорослих. Зокрема це і спеціальний додаток «Комп'ютерне водійське посвідчення» (ECDL), і курси з використання офісного програмного забезпечення, і курси оволодіння навичками роботи планшетами та смартфонами тощо. Варто зауважити, що оволодіння цифровою компетентністю не розглядається ізольовано, воно завжди знаходиться в тісній взаємодії з усіма аспектами освіти дорослих [6].

К. Тієн, директор австрійського інституту освіти дорослих, зазначає, що використання інформаційно-комунікаційних технологій не обмежується спеціалізованими комп'ютерними курсами навчання дорослих. Цифрові медіа використовуються в різних галузях, таких як

мови, бізнес, виховання дітей, політика і суспільство тощо. Додаткова перевага використання нових медіа дає можливість співпрацювати в режимі он-лайн з різними освітніми установами, відкриває широкі шляхи у міжнародному співробітництві [7].

Австрійський науковець Д. Рьотлер, зазначає, що на сучасному етапі австрійська педагогічна думка закликає до розробки процедури визнання цифрової освіти, здобутої у результаті неформального та інформального навчання. «Отримання знань в традиційних навчальних закладах, таких як школи і коледжі, доповнюється навчанням в неформальних навчальних закладах. Набуті навички та компетенції визнаються і сертифікуються як кваліфікації, незалежно від того, де вони придбані, що робить неформальні й інформальні освітні процеси еквівалентними до формального навчання» [7, с. 51]. Один з підходів до такого визнання результатів навчання полягає у використанні так званих «відкритих знаків», які можуть використовуватися для участі в неформальних можливостях он-лайн навчання.

Провідними тенденціями у галузі цифрової освіти дорослих в Австрії можна назвати такі:

- підготовка педагогічних кадрів за спеціальністю «Освіта дорослих» і формування цифрової компетенції педагогів;
- знайомство з новими освітніми цифровими інструментами і форматами – застосування MOOC і OER в навчанні дорослих;
- використання цифрових медіа для формування цифрової компетентності дорослих;
- сприяння розвитку цифрової освіти шляхом державного фінансування, або шляхом участі у міжнародних проектах та грантах;
- запровадження вищої он-лайн освіти дорослих;

- заохочення співробітництва між освітніми установами з метою спільної організації цифрового навчання;

- створення централізованої цифрової інфраструктури (платформи дистанційного навчання, системи веб-конференцій тощо) з методичною підтримкою навчальних закладів для дорослих;

- заснування віртуальних університетів [7, с. 53].

Висновки. Цифрова освіта дорослих швидко набуває популярності в Австрії. Метою цифрового навчання є оволодіння навичкам роботи з цифровими інструментами і медіа, а також навичкам їхнього відповідального використання. В Австрії діють три напрями розвитку цифрових компетенцій: активне використання цифрових технологій у процесі викладання та навчання, розвиток відповідних навичок для цифрової трансформації, покращення систем освіти за рахунок ефективного аналізу даних і попереднього планування. Активно впроваджується система формування цифрової компетентності, що визначає ключові компетенції у п'яти галузях: інформаційна грамотність, комунікація та співробітництво, створення цифрового контенту, безпека, вирішення проблемних питань.

Серед **перспектив використання досвіду** Австрії у питаннях формування цифрової компетентності дорослих українців варто назвати такі:

- визначення змісту цифрових компетенцій для дорослих;
- підготовка педагогічних кадрів для роботи з дорослими учнями;
- визначення процедури визнання цифрових кваліфікацій на основі результатів навчання (формальної, неформальної, інформальної освіти) відповідно до Національної рамки кваліфікацій;
- створення нових та удосконалення існуючих дистанційних он-лайн платформ для навчання;

• налагодження співробітництва між закладами освіти з метою спільної організації цифрового навчання дорослих.

Література:

1. Кремень, В.Г. (ред.) (2016). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. Нац. акад. пед. наук України. Київ, Педагогічна думка, 448 с.*
2. Рідей, Н.М., Кацєро, О.К., Баштовий, В.І. (2018). *Концептуальні і стратегічні аспекти реформування системи вищої та післядипломної освіти для сталого розвитку. Освіта впродовж життя: соціальні запити, сучасні виклики та пріоритети в реалізації: матеріали конференції. Київ, с.4-14*
3. *Council recommendation on key competences for lifelong learning (2018). Official Journal of the European Union. № 189/01, p. 1-13*
4. *Закон України про освіту. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 16.10.2018)*
5. Vuorikari, R., Punie, Y., Carretero Gomez S. & Van den Brande, G. (2016). *DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: The Conceptual Reference Model. Luxembourg Publication Office of the European Union. EUR 27948 EN. doi:10.2791/11517*
6. Erler, I. (2018) *Auf den Spuren der Teilnahmeforschung. Historische Entwicklungen und inhaltliche Schwerpunkte [On the trail of participation research. Historical developments and main topics]. Magazin erwachsenenbildung.at. Wien, Ausgabe 34, p. 02-1 – 02-9 (in German)*
7. Röhler, D. (2016) *Digitale Erwachsenenbildung in Österreich [Digital Adult Education in Austria]. Digitale Kompetenz und die Bildung. Wien:*

Institut zur Förderung digitaler Mediennutzung WerdeDigital.at, p. 49-55 (in German)

8. *Digital education: skills, learning venues and adult education (2017) [Digitale Bildung: Kompetenzen, Lernorte und Erwachsenenbildung] (Electronic edition). Retrieved from: <https://politik-digital.de/news/digitale-bildung-kompetenzen-lernorte-und-erwachsenenbildung-154577/> (in German)*

9. *Боярська-Хоменко, А.В. (2019). Розвиток питань освіти дорослих в педагогічній думці Австрії. Педагогічні науки. Херсон, Видавничий дім «Гельветика», Вип. 86, с. 18-21*

10. *Holzer, D. (2017) Weiterbildungswiderstand. Eine kritische Theorie der Verweigerung [Continuing resistance. A critical theory of refusal]. Bielefeld: transcript, 156 p. (in German)*

References:

1. *Kremen, V. H. (Ed.) (2016) Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini [National report on the state and prospects of education in Ukraine]. Kyiv : Pedahohichna dumka, 448 p. (in Ukrainian).*

2. *Ridei, N.M.; Katsero, O.K. & Bashtovyi ,V.I. (2018) Kontseptualni i stratehichni aspekty reformuvannia systemy vyshchoi ta pisliadyplomnoi osvity dlia staloho rozvytku [Conceptual and Strategic Aspects of Reforming the System of Higher and Postgraduate Education for Sustainable Development]. Osvita vprodovzh zhyttia: sotsialni zapyty, suchasni vyklyky ta priorytety v realizatsii. Kyiv, p. 4-14 (in Ukrainian).*

3. *Council recommendation on key competences for lifelong learning (2018). Official Journal of the European Union. № 189/01, p. 1-13*

4. *Zakon Ukrainy pro osvitu (2017) [The Law of Ukraine on Education]. (Electronic edition). Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (in Ukrainian).*

5. Vuorikari, R., Punie, Y., Carretero Gomez S. & Van den Brande, G. (2016). *DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: The Conceptual Reference Model*. Luxembourg Publication Office of the European Union. EUR 27948 EN. doi:10.2791/11517
6. Erler, I. (2018) *Auf den Spuren der Teilnahmeforschung. Historische Entwicklungen und inhaltliche Schwerpunkte [On the trail of participation research. Historical developments and main topics]*. Magazin erwachsenenbildung.at. Wien, Ausgabe 34, p. 02-1 – 02-9 (in German)
7. Röhler, D. (2016) *Digitale Erwachsenenbildung in Österreich [Digital Adult Education in Austria]*. *Digitale Kompetenz und die Bildung*. Wien: Institut zur Förderung digitaler Mediennutzung WerdeDigital.at, p. 49-55 (in German)
8. *Digital education: skills, learning venues and adult education (2017) [Digitale Bildung: Kompetenzen, Lernorte und Erwachsenenbildung] (Electronic edition)*. Retrieved from: <https://politik-digital.de/news/digitale-bildung-kompetenzen-lernorte-und-erwachsenenbildung-154577/> (in German)
9. Boiarska-Khomenko, A.V. (2019). *Rozvytok pytan osvity doroslykh v pedahohichnii dumtsi Avstrii [The development of adult education in the pedagogical thought of Austria]*. *Pedahohichni nauky*. Kherson: Vydavnychi dim «Helvetyka», Vyp. 86, s. 18-21
10. Holzer, D. (2017) *Weiterbildungswiderstand. Eine kritische Theorie der Verweigerung [Continuing resistance. A critical theory of refusal]*. Bielefeld: transcript, 156 p. (in German)

III. ART AND ART CRITICISM

DOI 10.26886/2414-634X.4(31)2019.5

UDC 78.072.3

SCIENTIFIC ACTIVITY BY PROFESSOR E. BOGOSLOVSKY IN THE CONTEXT OF DOMESTIC MUSICOLOGY'S DEVELOPMENT OF THE 20TH CENTURY'S BEGINNING

O. Badalov, PhD of Art Criticism

Chernihiv department National Academy of Culture and Arts Management,
Ukraine, Chernihiv

The subject of the study – understanding of the scientific activity by Moscow Conservatory's professor E. Bogoslovsky – a significant figure in the national musical life of the end of the 19th – first third of the 20th century – almost unknown to contemporary musicology.

The purpose of the article is to study the activities by E. Bogoslovsky in the context of the national music science's development of the first third of the 20th century.

Methodological basis of the work are the following methods: historical and chronological – to reveal the facts of the activities by E. Bogoslovsky as the organizer of scientific work and researcher in the history of music; source study – for studying his scientific heritage, features of his scientific activity in the socio-cultural space of a certain period; logical-generalization – for systematization and generalization of the results of the conducted research.

The result of the study is the introduction of the materials on the scientific activity by professor E. Bogoslovsky for the first time in the national musicology, in particular his works «The General History of Music» and «History of Piano Literature in connection with the evolution of

styles and forms of Piano Music». Their application in scientific, musical-pedagogical and educational activities will significantly expand the perceptions of domestic musical culture's development.

The results of the study made it possible to conclude that E. Bogoslovsky's important role in the development of domestic musicology, in particular, of historical musicology.

Key words: historical musicology, history of music, piano literature, Chernihiv region, Moscow Conservatory, E. Bogoslovsky.

кандидат мистецтвознавства, Бадалов О. П. Наукова діяльність професора Є. Богословського у контексті розвитку вітчизняного музикознавства початку ХХ століття/ Чернігівська філія Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Чернігів, Україна

Предмет дослідження – осмислення науково-дослідницької діяльності професора Московської консерваторії Є. Богословського – значної постаті вітчизняного музичного життя кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. – майже невідомого сучасному музикознавству.

Мета статті – вивчення діяльності Є. Богословського у контексті розвитку вітчизняної музичної науки першої третини ХХ ст.

Методологічну основу роботи складають наступні методи: історико-хронологічний – для виявлення фактів діяльності Є. Богословського як організатора наукової роботи та дослідника історії музики; джерелознавчий – для вивчення наукового спадку митця, особливостей його наукової діяльності у соціокультурному просторі визначеного періоду; логіко-узагальнюючий – для систематизації та узагальнення результатів проведеного дослідження.

Результатом дослідження є введення до наукового обігу вперше у національному музикознавстві матеріалів про наукову діяльність професора Є. Богословського, зокрема, його праць «Загальна історія музики» та «Історія фортепіанної літератури у зв'язку з еволюцією стилів і форм фортепіанної музики». Їх застосування у науковій, музично-педагогічній та просвітницькій діяльності значно розширить усталені уявлення про розвиток вітчизняної музичної культури. Результати дослідження дозволили дійти висновку про вагомую роль Є. Богословського у становленні вітчизняної музикології, зокрема, історичного музикознавства.

Ключові слова: історичне музикознавство, історія музики, фортепіанна література, Чернігівський регіон, Московська консерваторія, Є. Богословський.

Вступ. На сучасному етапі розвитку вітчизняного музикознавства важливого значення набуває вивчення та осмислення здобутків визначних діячів національної культури, постаті й доробок яких були, з тих чи інших причин, вилучені з наукового обігу. До числа таких діячів належить активний учасник вітчизняного культурно-просвітницького та науково-організаційного руху кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. Євген Васильович Богословський (1874–1941), що «багато сприяв підняттю науково-теоретичного рівня історії музики у нашій країні» [1, арк. 1]. В той же час, Є. Богословський – значна фігура у вітчизняному музичному житті – майже невідомий сучасному музикознавству. Дана обставина обумовлює **актуальність** вивчення його науково-дослідницької діяльності в контексті розвитку вітчизняної музичної науки першої третини ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Основні етапи

життєтворчості та особливості музично-педагогічної діяльності Є. Богословського були досліджені автором даної статті [2; 3]. Деякі аспекти громадсько-просвітницької діяльності митця на Чернігівщині висвітлила Т. Ляшенко [19]. Вивчення науково-теоретичного спадку Є. Богословського не проводилося, що обумовлює **наукову новизну** публікації.

Мета статті – висвітлення науково-дослідницької діяльності Є. Богословського як непересічного представника вітчизняного музикознавства першої третини ХХ ст., що висуває наступні **завдання**: з'ясування хронології наукової діяльності Є. Богословського, вивчення матеріалів архіву науковця у Російському державному архіві літератури і мистецтва (Москва) з подальшим узагальненням результатів, виокремлення його наукових праць та їх аналіз.

Методологія. Методологічну основу роботи складають наступні методи: історико-хронологічний – для виявлення фактів діяльності Є. Богословського як організатора наукової роботи та дослідника історії музики; джерелознавчий – для вивчення наукового спадку митця, особливостей його наукової діяльності у соціокультурному просторі порубіжжя ХІХ–ХХ ст.; логіко-узагальнюючий – для систематизації та узагальнення результатів проведеного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Євген Васильович Богословський народився 26 грудня 1874 р. у Нижньому Новгороді. Початкову музичну освіту здобув у музичній школі П. Пушечнікової у Харкові. У 1892–1894 рр. Є. Богословський навчався на історичному факультеті Харківського університету; з 1894 р. він продовжив навчання у Московському університеті, а також став студентом Московської консерваторії, яку закінчив у 1900 р.

Ще під час навчання у консерваторії Є. Богословський здобув визнання у мистецьких колах як піаніст. Він виступав у імпрезах «Гуртка любителів російської музики» подружжя Керзіних та «Будинку пісні» М. Оленіної-д'Альгейм. Одночасно з суто виконавською діяльністю митець починає діяти у сфері музичного просвітництва. Він влаштовує концерти-лекції, де оповідає про музичні явища, мистецькі стилі, композиторів тощо, супроводжуючи розповідь своєю грою (програми, присвячені творчості І. С. Баха, В. А. Моцарта, Л. Бетховена, Р. Шумана, Ф. Шопена, Е. Гріга, П. Чайковського). Такий вид діяльності був популярним на початку ХХ ст. Можна згадати старшого сучасника Є. Богословського, піаніста, професора Московської консерваторії Давида Шора, який одним з перших організовував просвітницькі концерти, де виступав як піаніст-соліст та лектор-музикознавець. Д. Шор вважав музичну освіченість суспільства запорукою його розвитку: «тисячі людей переживають разом зі мною не лише насолоду від музичних творів, але дещо більше: аналіз музичних творів дозволяє нам глибше проникнути у таємниці нашого мистецтва, зазнати перетворюючу дію великих явищ музики» [27, с. 48]. Подібні переконання були властиві й Є. Богословському, виступи якого користувалися надзвичайною популярністю і збирали велелюдну аудиторію у Москві, Петербурзі, Самарі, Харкові, Києві, Чернігові.

З метою вдосконалення лекційної частини своїх концертів, Є. Богословський починає приділяти посилену увагу історії музичного мистецтва. Історизм мислення, розвинений під час навчання у Харківському та Московському університетах, та методологія вивчення історичних процесів, якою опанував Є. Богословський, допомагали в узагальненні фактів історії музики, виробленні власної системи досліджень. Курс історії музики, який викладався у

Московській консерваторії порубіжжя XIX–XX ст., не вдовольняв вимогам Є. Богословського, адже «був зібранням фактів, якимось словесним перелічуванням подій музичного життя, імен композиторів, назв творів. Але сама музика не була предметом наукового вивчення, і не було взагалі ніякої наукової музично-історичної концепції в основі такого курсу» [24, арк. 7]. У цьому контексті цікавим є лист співучня Є. Богословського по Московській консерваторії Л. Ніколаєва (майбутнього корифея Ленінградської фортепіанної школи), який відзначав у 1898 р., що історію музики «надто вже погано читають» [21, с. 189]. Ще більш жорстко охарактеризував стан тогочасної музичної науки Л. Сабанєєв: «одне суцільне некультурне непорозуміння <...> позбавлене всякого натяку на який би то не було синтез – основну ознаку “наукової” дисципліни» [23, с. 375].

Значну підтримку у дослідницькій роботі Є. Богословському надавав С. Танєєв, який «увів до практики навчання <...> принцип історизму», що «знайшов продовження у його багаточисельних учнів <...> обумовивши особливу роль науково-музикознавчої рефлексії не лише у навчанні теоретиків та композиторів. Під впливом Танєєва закладалися основи теорії виконавських мистецтв, й, як наслідок, з'являлися навчальні посібники нового типу» [20, с. 56]. Серед таких посібників – дві ґрунтовні праці Є. Богословського «Історія фортепіанної літератури у зв'язку з еволюцією стилів і форм фортепіанної музики» та «Загальна історія музики».

Роботу Є. Богословського над згаданими дослідженнями супроводжувала його науково-організаційна діяльність як одного з фундаторів товариства «Музично-теоретична бібліотека», заснованого з ініціативи С. Танєєва у 1908 р. Син письменника Л. Толстого Сергій, який входив до складу членів «Музично-теоретичної бібліотеки», згадував, що там у «дев'ятисотих роках <...>

відбувалися доповіді, виконувалися та репетирувалися музичні твори, особливо старовинні, обговорювалися різні музичні питання» [25, с. 373–374]. Наприклад, на засіданні історичного відділу від 21 грудня 1913 р. «Є. В. Богословський прочитав доповідь “Стислий нарис розвитку органної фуґи до Баха”, ілюструючи його виконанням фуґ Габріелі, Фрескобальді, Пахельбеля, Букстехуде (останню – на двох фортепіано спільно з Б. Л. Яворським). У другому відділенні доповідач надав стислу характеристику органних фуґ Баха», які потім виконав у ансамблі з С. Танєєвим [26, с. 95].

Очолюючи історичний відділ новоутвореного товариства, Є. Богословський неодноразово виступав у періодичних виданнях, характеризуючи стан справ у галузі вітчизняної музичної науки. Так, у 1911 р. у статті про відкриття читального залу «Музично-теоретичної бібліотеки» Є. Богословський констатував донедавну «повну відсутність музично-теоретичних книгосховищ» [12, с. 210]. Окреслюючи коло проблем історичного музикознавства, що потребують негайного вирішення, у 1912 р. Є. Богословський виступив зі статтею «Становище наукових занять історією музики на Заході і у нас» [11, с. 1052]. Автор констатував, що за кордоном питаннями історії музики займався ряд визначних вчених, зусиллями яких були досягнуті вагомі результати. На противагу цьому, перед вітчизняними музикознавцями – «поле, поки ще не зоране, адже в жодному як у музичному, так і у загальноосвітньому закладі немає науково поставленої кафедри історії музики» [11, с. 1052].

Прикладом мотиваційної дії, яку справляла робота у «Музично-теоретичній бібліотеці» на наукові розвідки Є. Богословського, може слугувати його стаття «Пам'яті того, ким ми були живі». Надрукована 26 квітня 1915 р. у часопису «Музика», вона була присвячена життєтворчості О. Скрябіна, який пішов з життя 14 квітня (за старим

стилем) [10, с. 281]. Текст статті був представлений автором 21 квітня на засіданні історичного відділу «Музично-теоретичної бібліотеки». Тобто, лише тиждень знадобився Є. Богословському, щоб підготувати ґрунтовний матеріал, де він характеризував значення О. Скрябіна для подальшого розвитку музичного мистецтва, наголошував на його новаторстві. У редакторському коментарі часопису «Музика» зазначалося, що «це були перші <...> поминки на честь великого композитора» [10, с. 281].

У 1916 р. Є. Богословський завершив остаточне оформлення праць «Загальна історія музики» та «Історія фортепіанної літератури у зв'язку з еволюцією стилів і форм фортепіанної музики». Того ж року він був запрошений на посаду професора Московської консерваторії, де викладав історію музики три роки. Зазначимо, що протягом усього часу створення своїх праць (кінець XIX – 1916 р.) Є. Богословський апробував результати своїх музикознавчих досліджень у педагогічній роботі, викладаючи історію музики у Музично-педагогічному інституті О. Візлер, Музичному училищі сестер Гнесіних, Музично-драматичному училищі Московського філармонійного товариства, Народній консерваторії Москви.

Фундаментальне дослідження Є. Богословського «Загальна історія музики» стало «першим і дуже яскравим кроком на шляху до створення і формування історичного погляду, історичної науки» [24, арк. 7]. У передмові до «Загальної історії музики» автор зазначає, що «курс дає систематизацію того величезного матеріалу, який містять у собі дані історії музики, він має на меті познайомити читача з усіма новими досягненнями музично-історичної думки. Нестача, або майже повна відсутність таких оригінальних видань, виправдовує цю спробу автора, усю відповідальність якої, за сучасних умов праці у Росії, він

цілком розуміє Ця праця корисна також, як відправний пункт для більш детальних робіт з того чи іншого питання» [7, арк. 2].

На жаль, у цілісному вигляді «Загальна історія музики» не дійшла до нашого часу. Відомо, що єдиний екземпляр дослідження Є. Богословського було передано до Державного інституту музичної науки, а згодом втрачено [17, арк. 2]. У Російському державному архіві літератури і мистецтва (Москва) зберігаються чернетки рукопису російською та українською мовами, які засвідчують не лише значний обсяг роботи, проведеної автором, але й його обізнаність в українському музичному русі доби національного відродження України першої чверті ХХ ст. [6; 7].

Вивчення чернеток рукопису «Загальної історії музики» дає уявлення про історичний період, охоплений у праці Є. Богословського, – від музичної культури Давнього Сходу (Ассирія, Єгипет, Вавилон, Індія, Китай), Давньої Греції, Давньої Русі до початку ХХ ст. Автор досить помірно використовує у «Загальній історії музики» біографічний метод дослідження. Звісно, поза його увагою не залишилися видатні майстри (Д. Палестрина, Д. Фрескобальді, родина Бахів, віденські класики, Р. Шуман, Ф. Шопен, К. Дебюссі, М. Глінка, «Могуча кучка», П. Чайковський, С. Рахманінов, О. Скрейбін), але пріоритет надано питанням загальноісторичного розвитку музичного мистецтва. Зокрема, Є. Богословський розглядає питання підходів до вивчення історії музичного руху та його соціально-економічного підґрунтя, впливу християнства на розвиток музичного мистецтва; висвітлює регіональні особливості мистецьких явищ: «Римська школа. Венеційська школа. Стара французька школа багатоголосся. Флорентійська школа XIV ст. Нідерландська школа у XVI ст. Органна та клавесинна музика в Італії у XVII ст.»; прослідковує розвиток жанру опери у національних ареалах: «Історія опери. Опера

у Римі до 1650 р. Французька опера XVII-XVIII ст. Виникнення і розвиток опери в Росії»; представляє погляд на розвиток мистецьких напрямів: «Класицизм у музиці. Музичний романтизм XIX ст. Імпресіонізм К. Дебюссі» тощо [6; 7].

Значну цікавість для українського музикознавства представляють розділи рукопису, присвячені українській музиці початку XX ст., які були написані Є. Богословським під час перебування в Україні після 1919 р.

З особистих обставин дослідник переїхав до Чернігова, де мешкала його мати. Незважаючи на переїзд до провінційного міста, Є. Богословський не полишає наукову роботу. Викладаючи у місцевому музичному училищі, він перекладає свою працю «Загальна історія музики» українською мовою, доповнює її аналізом творчості тогочасних українських композиторів К. Стеценка, Я. Степового, М. Леонтовича, Л. Ревуцького, П. Козицького М. Вериківського, В. Косенка, П. Сениці, М. Вербицького, І. Лавровського, Д. Січинського, С. Людкевича, В. Барвинського [6]. Звісно, Є. Богословський не оминув постать М. Лисенка, якого визначив творцем національної української композиторської школи, що «працював у тяжкий час, коли до його роботи не усі ставилися зі співчуттям, сама її спрямованість викликала нарікання. Тепер, коли результати його діяльності очевидні, коли українська музика все більше розвивається та сягає все вищого стану, ми не повинні забувати, скільки праці і зусиль поклав свого часу той же Лисенко, коли його методи роботи по збиранню музичного фольклору ще тільки формувалися» [6, арк. 88].

Вивчаючи витoki творчості М. Лисенка, Є. Богословський вказує, що вона ґрунтується на народній українській пісні: «він величний, коли пише в її дусі; коли він відходить від неї або недостатньо

заглиблюється в неї, він нібито відмовляється від самого себе» [9, арк. 3]. Саме М. Лисенка Є. Богословський визначає як основоположника національної академічної музики: «Щоб стати національним митцем, йому, як і Глінці, треба було: 1) у технічному відношенні стати поряд з композиторами Заходу, засвоїти усі технічні багатства цього мистецтва, 2) вникнути в особливості укладу народної української пісні та покласти її в основу нової музики. У кращих своїх творіннях Лисенко досяг того й іншого, і тому справедливо посів місце фундатора української школи» [9, арк. 4].

К. Стеценка, Я. Степового, М. Леонтовича Є. Богословський характеризує як «романтиків, “селян” – народників. Народна пісня – основа їх творчості, чим вони відрізняються від молодшого “міського” покоління композиторів» [6, арк. 29]. На творчість К. Стеценка, за спостереженням дослідника, вплинув «старосвітський український романс. Інший вплив – церковний, релігійний. Стеценко розкладає для хору колядки, пише у народному дусі Панахиду (1915) <...> Це не церковна музика, це по-мистецьки оздоблений музичний символ української релігійної лірики, український Requiem. Стихія релігійної лірики тут щільно стикається зі стихією народної світської пісні» [6, арк. 29].

Я. Степового Є. Богословський вважав «апологетом народної сільської пісні <...> Ще учнем він пише “Барвінки” елегійного характеру, ліричного складу, споріднені з романсами Лисенка. Але серед них є більш вагомі. “Степ” – прекрасна картина то мовчазного, то охопленого вихором і бурею степу» [6, арк. 30]. Характеризуючи конструктивний елемент творів Я. Степового, Є. Богословський пише, що «форма його пісень проста, переважає мелодійна лінія, в ній – багатство автора. Акомпанемент простий, нібито імпровізований» [6, арк. 31].

Оцінюючи творчість М. Леонтовича, дослідник підкреслює новаторський характер його доробку: «це майстер пісні. І тут, в її обробці він знайшов новий шлях. <...> “Дударик” та геніальний “Щедрик”, де на один мотив з 4-х нот – ціле відкриття ладових зіставлень, динамічних звучностей, контрастуючих моментів, – це не етнографічний підхід до пісні, як у його попередників, це лірика загального, світового значення. І в цьому Леонтович – глава нового напрямку. Це внесок до всесвітньої творчості» [6, арк. 32–33].

Надзвичайно високо Є. Богословський поставив Л. Ревуцького, якого вважав «найталановитішим українським композитором, що вихований на джерелах всесвітньої музичної культури. <...> Він тяжіє до інструментальної музики: дві симфонії, концерт для фортепіано, фортепіанні п'єси» [6, арк. 37]. На думку дослідника, навіть у циклах обробок народних пісень «Сонечко», «Галицькі пісні», «Козацькі пісні», здійснених Л. Ревуцьким, «мелодійний центр ваги – на акомпанементі фортепіано, що йому композитор надає всієї тонкості свого стилю» [6, арк. 38]. Є. Богословський слушно підмічає вплив творчості Ф. Шопена, О. Скрибіна, С. Прокоф'єва на «фортепіанний стиль Л. Ревуцького. У нього є власне “я” – звукова послідовність дисонансів – гостра, але не надмірна» [6, арк. 38].

На підставі вивчення архівних матеріалів науковця, можна стверджувати, що він мав далекоглядні плани щодо дослідження творчості українських композиторів, але з завершенням періоду українізації на початку 1930-х рр., посиленням антиукраїнських тенденцій, що дістали визначення «Розстріляне Відродження», Є. Богословський зупиняє свою науково-дослідницьку роботу даного спрямування.

Одним з перших системних досліджень фортепіанної музики у вітчизняному музикознавстві стала праця Є. Богословського «Історія

фортепіанної літератури у зв'язку з еволюцією стилів і форм фортепіанної музики». Цікаво її порівняти з більш ранньою роботою подібної тематики – «Історією фортепіано у зв'язку з історією фортепіанної віртуозності та літератури» професора Харківської консерваторії Р. Геніки (1859–1942), виданої П. Юргенсоном у 1896 р. У цій праці багато уваги приділено особливостям конструкції струнно-клавішних інструментів різних епох, вона насичена описами клавірного інструментарію стародавніх часів та технології гри на них. Методологія дослідження Р. Геніки ґрунтується, переважно, на біографічному методі – розділи монографії присвячені Фрескобальді, Фробергеру, Куперену, Рамо, Скарлатті, родині Бахів, віденським класикам.

Є. Богословський реалізує мету свого дослідження ширше. Він презентує не лише «головних» дійових осіб історії музики, але й враховує загальне культурне тло музично-історичного процесу. З цього приводу сам автор у першому розділі своєї праці зазначав: «біографічний метод має бути обмеженим в історії музики. Сам процес її розвитку уявляється більш закономірним, незалежним від появи того чи іншого музичного генія: навпаки, поява цих геніїв викликана загальним станом мистецтва. Генії або завершують певний процес, що розвивається протягом тривалого часу <...> або це – новатори, що відкривають для мистецтва нові шляхи, які передбачають його рух задовго наперед, визначаючи характер і спрямування цього руху» [8, арк. 4–5].

Від свого переконання в обмеженому застосуванні біографічного методу при здійсненні історичних досліджень Є. Богословський відступив лише у двох розділах «Історії фортепіанної літератури ...», присвячених постатям І. С. Баха і Л. Бетховена. Дане виключення можна пояснити тим, що творчість цих композиторів має епохальне

значення у розвитку фортепіанної літератури. За визначенням Є. Богословського, «І. С. Бах – це синтез різних шкіл, різноманітних національних течій у мистецтві. Бах завершитель значного й особливого періоду в історії клавіру» [8, арк. 10–11]. Ведучи мову про Л. Бетховена, автор зазначає, що він – «ціла музична ера» [8, арк. 18].

«Історія фортепіанної літератури ...» Є. Богословського складається з 12 лекцій-розділів, кожен з яких доповнений переліком праць (згідно представленої тематики) західноєвропейських музикознавців, що засвідчує величезну ерудицію автора та потужну джерельну базу дослідження.

Основні методологічні засади й погляди на предмет дослідження викладені Є. Богословським у першому розділі праці, де з'ясовуються «методи вивчення історії музики. Закономірності в історичній течії музичних явищ. Послідовна зміна музичних стилів. Культурне значення окремих періодів історії музики. Фортепіано та його попередники. Етапи, пройдені фортепіано у його розвитку. Характеристика головних шкіл та представників фортепіанного стилю» [8, арк. 1].

У наступних розділах – розгляд певних культурно-історичних феноменів, що доповнюється оглядом внеску композиторів визначеного періоду у розвиток фортепіанної літератури. Так, ведучи мову про виникнення клавикорду та клавесину, автор дає загальну характеристику XVI ст. в музиці, з'ясовує нові явища у різних її сферах, згадує про школу Г. Бухнера. Окремі розділи дослідження присвячені характерним особливостям стилю англійських вьорджиналістів та нідерландських клавесиністів XVI ст. Здійснюючи огляд різних напрямів у музиці для клавіру XVII ст., Є. Богословський торкається впливу на неї французької лютневої музики, дає

характеристику клавірній музиці Німеччини XVII ст. та Франції XVII-XVIII ст.

Значну увагу у монографії Є. Богословського приділено органу як одному з чинників розвитку фортепіанної літератури: лекція №2 «Орган, його значення у розвитку клавірних інструментів. Орган у Середньовіччі. Ранні органні табулатури. Колорований органний стиль XIV-XV ст.»; лекція №6. «Органна та клавесинна музика в Італії у XVII ст. Еволюція цього стилю. Фрескобальді. Пасквіні. Доменіко Скарлатті»; лекція №9. «І. С. Бах. Загальна характеристика творчості Баха. Релігійний елемент в його творчості. Історичне становище Баха як композитора для клавіру. Аналіз його творів для цього інструменту» [8].

Зазначимо, що у набутті Є. Богословським ґрунтовних знань про орган та органну літературу Середньовіччя вирішальне значення мало перебування дослідника протягом 1908–1909 рр. у Регензбурзькій органній школі (Баварія). Вона була заснована у 1874 р. професором Францем Габерлем (1840–1910), який був найвідомішим у Європі знавцем поліфонії строгого стилю, католицької церковної музики та її історії. Цікаво, що коли Євген Васильович пояснив мету свого візиту до школи, то Ф. Габерль здивувався: «Це перший випадок, коли не християнин (він так і вигукнув: «Nein Christ!») бажає займатися у школі, до якої приймають лише католиків» [15, арк. 3]. Є. Богословський переконав його дозволити перебувати у школі, мотивуючи тим, що «тільки тут я можу дослідити у ближньому спогляданні за їх практиками те, що в теорії є сухим й абстрактним» [15, арк. 4]. Докладний звіт про своє перебування у Регензбурзькій органній школі Є. Богословський представив на засіданні історичного відділу «Музично-теоретичної бібліотеки» у 1910 р., а набуті знання узагальнив у своїх монографіях [5].

У лекціях, присвячених характеристиці XVIII ст., Є. Богословський змальовує культурно-історичні передумови появи галантного напрямку фортепіанного мистецтва. Це дозволяє автору прослідкувати розвиток фортепіанної літератури від Ф. Е. Баха до В. А. Моцарта. Завершує монографію розділ, присвячений творчості Л. Бетховена, де з'ясовуються «загальний характер його творчості. Витоки цієї творчості. Форма творчості Бетховена. Емоційний її бік. Загальнокультурне значення музики Бетховена. Характеристика еволюції його фортепіанної творчості» [8, арк. 336].

З огляду на ґрунтовність праці Є. Богословського, відсутність у науковому обігу даних про неї, «Історія фортепіанної літератури ...» заслуговує на докладний аналіз, що виходить за межі даної статті й передбачає окрему публікацію.

Однією з останніх ґрунтовних розвідок Є. Богословського стала стаття «Сучасні музичні течії в Росії» [13]. Вона датована 1928 р. і присвячена С. Танєєву, О. Скребіну, С. Рахманінову та М. Метнеру. Своєрідним її продовженням можна вважати статтю «Композитори», видану у 1940 р. – до згаданих постатей були додані К. Сараджев, Л. Ніколаєв, І. Сац. [14]. Зазначимо, що у даній роботі вперше в українському музикознавстві приділено увагу творчому спадку Іллі Олександровича Саца (1875–1912) – уродженця Чернігівщини, одного з творців легендарної вистави Московського художнього театру «Синій птах», «основоположника нового жанру – музики до драматичної вистави» [4, с. 6]. Стисло описуючи буремний життєвий шлях І. Саца, Є. Богословський наголошує на його яскравій творчій індивідуальності, що потужно проявилася у створенні музики до театральних вистав: «Це була незвичайна музика. Саца завжди вабило щось оригінальне, характерне. Він чув те, чого не чули інші. Він умів підкреслити найістотніше у відображеному предметі або

явищі. Він вводить нові звуки, відтінки, примушує звичайні інструменти грати незвичайні для них сполучення» [14, арк. 2].

Діяльність Є. Богословського була високо оцінена його сучасниками, які вважали, що науковець «стояв, якщо можна так фігурально висловитися, біля колиски створення курсу історії музики» [24, арк. 7]. Сподіваючись на повернення Є. Богословського до Москви, у 1923 р. консерваторські колеги сповіщають його, що «кафедра історії музики ніким не зайнята, або вірніше немає достойного Вам наступника <...> восени приїздіть до нас» [18, арк. 1].

У 1924 р. ректор Київської консерваторії К. Михайлов запрошує Є. Богословського працювати на «науковому факультеті на чолі з академіком Шмідтом, який ставить за мету підготовку музичних вчених. У програмі цього факультету є великий курс історії музики, який ми хотіли б запропонувати Вам» [16, арк. 1]. Але за станом здоров'я Є. Богословський був змушений відхилити усі пропозиції, залишаючись у Чернігові. Він очолив регіональний музично-просвітницький рух: був головою музичної секції Чернігівського губернського відділу народної освіти, керував місцевим музичним училищем, продовжував концертно-лекторську та педагогічну роботу. 9 вересня 1941 р. Є. Богословський загинув при бомбардуванні Чернігова німецько-фашистською авіацією.

Висновки. На підставі вищенаведеного можна дійти висновку, що своєю науково-дослідницькою діяльністю Є. Богословський здійснив вагомий внесок до вітчизняного музикознавства. Поява перших студій дослідника, починаючи з 1896 р., була зумовлена, здебільшого, необхідністю формування музикознавчого підґрунтя концертно-просвітницької роботи, яку Є. Богословський активно проводив на межі XIX–XX ст. Усвідомивши низький рівень вітчизняного музикознавства початку XX ст., Є. Богословський робить

свій внесок в його розвиток шляхом створення досліджень «Загальна історія музики» і «Історія фортепіанної літератури у зв'язку з еволюцією стилів і форм фортепіанної музики». Користуючись методологією історичної науки, вчений здійснив узагальнення і систематизацію великого за обсягом матеріалу, ставши одним з фундаторів вітчизняного історичного музикознавства, що остаточно склався у радянський період.

Подальше вивчення науково-дослідницької діяльності Є. Богословського повинно тривати у річищі опрацювання архівів науковця, критичного осмислення його спадку, виявлення ідей, що дістали розробку у діяльності його колег та послідовників. З'ясування усіх аспектів науково-дослідницької діяльності Є. Богословського дозволить відтворити цілісну картину художнього буття цього непересічного музиканта, значно збагатить уявлення про розвиток вітчизняного музикознавства, надасть змогу проаналізувати досягнення теорії і практики минувшини з метою їх практичного впровадження у сучасний музично-освітній процес.

Література:

- 1. Альшванг А. А., Брюсова Н. Я., Гольденвейзер А. Б., Иванов-Борецкий М. В., Игумнов К. Н., Нейгауз Г. Г., Пекелис М. С., Фишман Н. Л., Яворский Б. Л. (1934). Характеристика музыкально-научной деятельности профессора Московской консерватории Е. В. Богословского. Июнь. 1934 г. Российский национальный музей музыки. Ф. 203 Евгений Васильевич Богословский. №232. 1 арк.*
- 2. Бадалов, О. П. (2018). Профессор Московской консерватории Е. В. Богословский и развитие музыкальных учебных заведений Москвы начала XX века. Учёные записки Российской академии музыки имени Гнесиных, 1 (24), 70–82.*

3. Бадалов, О. П. (2010). *Творча діяльність Є. В. Богословського у контексті розвитку музичної культури Росії та України кінця XIX – першої третини XX ст. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: зб. наук. ст. ХНУМ імені І. П. Котляревського, 30, 300–308.*
4. Бахтин, А. А. (2006). *Синтез искусств как основа мюзикла для взрослых и детей: дис. ... канд. иск. Москва: Российская академия театрального искусства – ГИТИС.*
5. Богословский, Е. В. (1910). *Воспоминания о Регенсбурге. 25 августа 1910 г. Російський державний архів літератури і мистецтва (РДАЛМ). Ф. 2061 Богословский Евгений Васильевич (1874–1941) – композитор, музыковед. Оп. 2. Од. зб. 1. 18 арк.*
6. Богословский, Е. В. (1930). *Всеобщая история музыки. Лекции. На украинском языке. Черновой автограф, рукопись и машинопись с правкой автора. 1930-е гг. РДАЛМ. Ф. 2061. Оп. 1. Од. зб. 11. 92 арк.*
7. Богословский, Е. В. (1896–1928). *Всеобщая история музыки. Лекции. Черновой автограф. 1896–1928 гг. РДАЛМ. Ф. 2061. Оп. 1. Од. зб. 6. 269 арк.*
8. Богословский, Е. В. (1916). *История фортепианной литературы в связи со всеобщей историей музыки. Машинописная копия (1960) с правкой и пометами Е. И. Александровой. Сентябрь 1916 г. РДАЛМ. Ф. 2061. Оп. 2. Од. зб. 5. 381 арк.*
9. Богословский, Е. В. (1927). *Н. В. Лысенко. Автограф, рукопись. 1927 г. РДАЛМ. Ф. 2061. Оп. 2. Од. зб. 14. 9 арк.*
10. Богословский, Е. В. (1915). *Памяти того, кем мы были живы. Музыка, 26 апреля, 281.*
11. Богословский, Е. В. (1912). *Положение научных занятий историей музыки на Западе и у нас. Музыка, 8 декабря, 1052.*

12. Богословский, Е. В. (1911). Речь при открытии читального зала имени Н. Г. Рубинштейна в обществе «Музыкально-теоретическая библиотека». Музыка, 19 марта, 210.
13. Богословский, Е. В. (1928). Современные музыкальные течения в России. Черновой автограф. 1928 г. РДАЛМ. Ф. 2061. Оп. 1. Од. зб. 6. 7 арк.
14. Богословський, Є. В. (1940). Композитори (зі спогадів) / Більшовик: Орган Чернігівського обкому КП(б)У, МПК та обласної Ради депутатів трудящих. – 1940. – 27 липня. – № 172 (2272). РДАЛМ. Ф. 2061. Оп. 1. Од. зб. 15. 2 арк. Арк. 2.
15. Лист Богословського Є. В. Танєєву С. І. від 12 жовтня 1908 р. РДАЛМ. Ф. 880 Танєєви. Оп. 1. Од. зб. 127. 5 арк.
16. Лист Михайлова К. М. Богословському Є. В. від 27 січня 1924 р. РДАЛМ. Ф. 2061. Оп. 2. Од. зб. 15. 2 арк.
17. Лист Савелової З. Ф. Богословському Є. В. від 7 березня 1923 р. РДАЛМ. Ф. 2061. Оп. 2. Од. зб. 19. 2 арк.
18. Лист Шора Д. С. Богословському Є. В. від 02 червня 1923 р. РДАЛМ. Ф. 2061. Оп. 2. Од. зб. 21. 1 арк.
19. Ляшенко, Т. В. (2006). Музична діяльність громадсько-культурних товариств Чернігівщини в контексті української музичної культури першої третини ХХ століття: дис. ... канд. мист. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського.
20. Миронова, Н. А. (1995). Московская консерватория. Истоки. Москва: Московская консерватория.
21. Николаев, Л. В. (1979). Статьи и воспоминания современников. Письма. Ленинград: Сов. композитор. Ленингр. отд-ние.
22. Рогаль-Левицкий, Д. Р. (1961). Е. В. Богословский. Из истории консерватории. Советский музыкант, 15 ноября, 4.

23. Сабанеев, Л. (1912). Музыкальные беседы. Наука о музыке. Музыка, 28 апреля, 375.

24. Стенограмма музыкального собрания в Московском музее музыкальной культуры имени М. И. Глинки, посвященного столетию со дня рождения Е. В. Богословского. 23 декабря 1974 г. РДАЛМ. Ф. 2061. Оп. 3. Од. зб. 48. 25 арк.

25. Толстой, С. Л. (1968). Очерки былого. Тула: Приок. кн. изд-во.

26. Хроники. (1913). Музыка, 5 января, 95.

27. Шор Давид. (2001). Воспоминания. – Иерусалим: Гешарим; Москва, Мосты культуры.

References:

1. Al'shvang, A. A., Brjusova, N. Ja., Gol'denvejzer, A. B., Ivanov-Boreckij, M. V., Igumnov, K. N., Nejgauz, G. G., Pekelis, M. S., Fishman, N. L., Javorskij B. L. (1934, June). *Harakteristika muzykal'no-nauchnoj dejatel'nosti professora Moskovskoj konservatorii E. V. Bogoslovskogo* [Characteristics of the musical and scientific activities of the professor of the Moscow Conservatory E. V. Bogoslovsky] (Fund 203 Evgenij Vasil'evich Bogoslovskij. №232). Russian National Museum of Music. Moscow [in Russian].

2. Badalov, O. P. (2018). *Professor Moskovskoj konservatorii E. V. Bogoslovskij i razvitie muzykal'nyh uchebnyh zavedenij Moskvy nachala XX veka* [Professor of the Moscow Conservatory E. V. Bogoslovsky and the development of Moscow musical educational institutions of early 20th century]. *Uchjonye zapiski Rossijskoj akademii muzyki imeni Gnesinyh*, 1 (24), 70–82 [in Russian].

3. Badalov, O. P. (2010). *Tvorcha dijaj'nist' E. V. Bogoslovs'kogo u konteksti rozvitku muzichnoï kul'turi Rosii ta Ukraini kincja XIX – pershoï tretini XX st.* [Creative activity of E. V. Bogoslovsky in the context of the development of the musical culture of Russia and Ukraine in the late XIX –

- first third of the XX century]. Problemi vzaemodii mistectva, pedagogiki ta teorii i praktiki osviti: zb. nauk. st. HNUM imeni I. P. Kotljarevs'kogo, 30, 300–308 [in Ukrainian].*
4. Bahtin, A. A. (2006). *Sintez iskusstv kak osnova mjuzikla dlja vzroslyh i detej [Synthesis of the arts as the basis of the musical for adults and children] (Candidate's thesis). Russian Academy of Theater Arts – GITIS. Moscow [in Russian].*
5. Bogoslovskij, E. V. (1910, August, 25). *Vospominanija o Regensburge [Memories about Regensburg] (Fund 2061 Bogoslovskij Evgenij Vasil'evich (1874–1941) – kompozitor, muzykoved. Inventory 2. File 1). Russian State Archive of Literature and Art. Moscow [in Russian].*
6. Bogoslovskij, E. V. (1930s). *Vseobshhaja istorija muzyki. Lekcii [General history of music. Lectures] (Fund 2061. Inventory 1. File 11. Chernovoj avtograf, rukopis' i mashinopis' s pravkoj avtora. 1930-e gg.). Russian State Archive of Literature and Art. Moscow [in Ukrainian].*
7. Bogoslovskij, E. V. (1896–1928). *Vseobshhaja istorija muzyki. Lekcii [General history of music. Lectures] (Fund 2061. Inventory 1. File 6. Chernovoj avtograf. 1896–1928 gg.). Russian State Archive of Literature and Art. Moscow [in Russian].*
8. Bogoslovskij, E. V. (1916, September). *Istorija fortepiannoju literatury v svjazi so vseobshheju istorieju muzyki. Mashinopisnaja kopija (1960) s pravkoju i pometami E. I. Aleksandrovoj. Sentjabr' 1916 g. [The history of piano literature in connection with the universal history of music. Typewritten Copy (1960) with Editing and Labels E. I. Alexandrova. 1916 g. September] (Fund 2061. Inventory 2. File 5. 1960 g.). Russian State Archive of Literature and Art. Moscow [in Russian].*
9. Bogoslovskij, E. V. (1927). *N. V. Lysenko. Avtograf, rukopis'. 1927 g. [N. V. Lysenko. Autograph, manuscript. 1927 g.] (Fund 2061. Inventory 2. File 14). Russian State Archive of Literature and Art. Moscow [in Russian].*

10. Bogoslovskij, E. V. (1915, April 26). *Pamjati togo, kem my byli zhivy [In Memories of who we were alive]. Muzyka, 281 [in Russian].*
11. Bogoslovskij, E. V. (1912, Desember, 8). *Polozhenie nauchnyh zanjatij istoriej muzyki na Zapade i u nas [The position of the scientific studies in the history of music in the West and in our country]. Muzyka, 1052 [in Russian].*
12. Bogoslovskij, E. V. (1911, March, 19). *Rech' pri otkrytii chital'nogo zala imeni N. G. Rubinshtejna v obshhestve «Muzykal'no-teoreticheskaja biblioteka» [Speech at the opening of the reading room named after N. G. Rubinstein in the society «Music and Theoretical Library»]. Muzyka, 210 [in Russian].*
13. Bogoslovskij, E. V. (1928). *Sovremennye muzykal'nye techenija v Rossii. Chernovoj avtograf. 1928 g. [Modern musical trends in Russia. Draft autograph. 1928 g.] (Fund 2061. Inventory 1. File 6). Russian State Archive of Literature and Art. Moscow [in Russian].*
14. Bogoslovs'kij, E. V. (1940, July, 27). *Kompozitori (zi spogadiv) / Bil'shovik: Organ Chernigivs'kogo obkomu KP(b)U MPK ta oblasnoi Radi deputativ trudjashhij, № 172 (2272) [Composer. From the memories / Bil'shovik: authority of the Chernigiv regional CC(b)P, MRC and region convocation of deputies, № 172 (2272)] (Fund 2061. Inventory 1. File 15). Russian State Archive of Literature and Art. Moscow [in Ukrainian].*
15. *List Bogoslovs'kogo E. V. Taneevu S. I. vid 12 zhovtnja 1908 r. [Letter from Bogoslovsky E. V. to Taneyev S. I. 1908, Oktober, 12] (Fund 880 («Taneevi»). Inventory 1. File 127). Russian State Archive of Literature and Art. Moscow [in Russian].*
16. *List Mihajlova K. M. Bogoslovs'komu E. V. vid 27 sichnja 1924 r. [Letter from Mihajlov K. M. to Bogoslovsky E. V. 1924, January, 27] (Fund 2061. Inventory 2. File 15). Russian State Archive of Literature and Art. Moscow [in Russian].*

17. *List Savelovoi Z. F. Bogoslovs'komu E. V. vid 7 bereznja 1923 r. [Letter from Savelova Z. F. to Bogoslovsky E. V. 1923, March, 7] (Fund 2061. Inventory 2. File 19). Russian State Archive of Literature and Art. Moscow [in Russian].*
18. *List Shora D. S. Bogoslovs'komu E. V. vid 2 chervnja 1923 r. [Letter from Shor D. to Bogoslovsky E. V. 1923, June, 2] (Fund 2061. Inventory 2. File 21). Russian State Archive of Literature and Art. Moscow [in Russian].*
19. *Ljashenko, T. V. (2006). Muzichna dijal'nist' gromads'ko-kul'turnih tovaristv Chernigivshhini v konteksti ukraïns'koï muzichnoï kul'turi pershoï tretini XX stolittja [Musical activity of social and cultural societies of Chernihiv region in the context of the Ukrainian musical culture of the first third of the XXth century] (Candidate's thesis). National Music Academy named after P. Tchaikovsky. Kyiv [in Ukrainian].*
20. *Mironova, N. A. (1995). Moskovskaja konservatorija. Istoki [Moscow Conservatory. Stomp]. Moskva: Moskovskaja konservatorija [in Russian].*
21. *Nikolaev, L. V. (1979). Stat'i i vospominanija sovremennikov. Pis'ma [Articles and memoirs of contemporaries. Letters]. Leningrad: Sov. kompozitor. Leningr. otd-nie [in Russian].*
22. *Rogal'-Levickij, D. R. (1961, November, 15). E. V. Bogoslovskij. Iz istorii konservatorii [E. V. Bogoslovsky. From the history of the Conservatory]. Sovetskij muzykant, 4 [in Russian].*
23. *Sabaneev, L. (1912, April, 28). Muzykal'nye besedy. Nauka o muzyke [Musical conversations. Science of Music]. Muzyka, 375 [in Russian].*
24. *Stenogramma muzykal'nogo sobranija v Moskovskom muzee muzykal'noj kul'tury imeni M. I. Glinki, posvjashhennogo stoletiju so dnja rozhdenija E. V. Bogoslovskogo. 23 dekabnja 1974 g. [Transcript of a musical meeting in the Moscow Musical Culture Museum named after M. I. Glinka, dedicated to the centennial of the birth of E. V. Bogoslovsky.*

1974, Desember, 23] (Fund 2061. Inventory 3 File 48). Russian State Archive of Literature and Art. Moscow [in Russian].

25. Tolstoj, S. L. (1968). Oчерki bylogo [Essays of the past]. Tula: Priok. kn. izd-vo [in Russian].

26. Hroniki [Chronicle]. (1913, January, 5). Muzyka, 95 [in Russian].

27. Shor, David. (2001). Vospominanija [Memories]. Ierusalim: Gesharim; Moskva: Mosty kul'tury [in Russian].

DOI 10.26886/2414-634X.4(31)2019.6

UDC 792.2

**CHARACTERISTIC FEATURES AND NATURE OF THE EMERGENCE
AND DEVELOPMENT OF THE ARTISTIC EXPRESSION OF PLASTIC
DIRECTION**

R. M. Nykonenko

Kiev Municipal Academy of Circus and Variety Arts, Ukraine, Kiev

The nature of the emergence and development of the artistic expression of plastic direction and its characteristic features are considered. The nature of the appearance of the emotional gesture and its influence on the formation of the plastic score of the performance is investigated. In the course of our research, we realized that movement is a manifestation of our life. Moreover, it is life itself. So, moving, dancing for every person is natural. Movement is a means of self-knowledge, movement returns us to ourselves, to our inner self, and on the other hand, it leads us beyond the limits of the bodily shell.

All this is combined into new search processes and the constant formation of the artistic expression of plastic direction. It is realized that

plastic direction is the primary principle for plastic theater. This is to some extent an independent art, which has its own special imagery.

Keywords: directing, plastic, movement, dance, gesture, plastic performance, rhythm, body.

Никоненко Р. М. Характерні особливості та природа виникнення і становлення художньої виразності пластичної режисури / Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтв, Україна, Київ

Розглянуто природа виникнення і становлення художньої виразності пластичної режисури та її характерні особливості. Досліджено природу виникнення емоційного жесту та його вплив на формування пластичної партитури вистави. В процесі нашого дослідження ми зрозуміли, що рух це прояв нашого життя. Більше того він є самим життям.

Таким чином, рухатись, танцювати для кожної людини це природно. Рух є засобом самопізнання, рух повертає нас до самих себе, до свого внутрішнього я, а з іншого – виводить за межі тілесної оболонки. Все це поєднується у нові пошукові процеси та постійне формування художньої виразності пластичної режисури.

Усвідомлено, що пластична режисура є першоосновою для пластичного театру. Це певною мірою самостійне мистецтво, якій притаманна своя особлива образність.

Ключові слова: режисура, пластика, рух, танець, жест, пластична вистава, ритм, тіло.

Никоненко Р. Н. Характерные особенности и природа возникновения и становления художественной выразительности пластической режиссуры / Киевская муниципальная академия эстрадного и циркового искусств, Украина, Киев

Рассмотрены природа возникновения и становления художественной выразительности пластической режиссуры и ее характерные особенности. Исследована природа возникновения эмоционального жеста и его влияние на формирование пластической партитуры спектакля. В процессе нашего исследования мы поняли, что движение это проявление нашей жизни. Более того, оно является самой жизнью.

Таким образом, двигаться, танцевать для каждого человека это естественно. Движение является средством самопознания, движение возвращает нас к самим себе, к своему внутреннему я, а с другой - выводит за пределы телесной оболочки. Все это сочетается в новые поисковые процессы и постоянное формирование художественной выразительности пластической режиссуры. Осознано, что пластическая режиссура является первоосновой для пластического театра. Это в определенной степени самостоятельное искусство, которому присуща своя особая образность.

Ключевые слова: режиссура, пластика, движение, танец, жест, пластический спектакль, ритм, тело.

Introduction. The traditional and the main bearer of information is the word itself. However, today we are talking about how to get rid of the words and replace it with a no less unique match. Speaking about the theater, the purpose of which is not only to entertain, but also to convey feelings, emotions and life experiences, inextricably linked with the word.

However, all of the above can be easily transmitted using a gesture. Gestures, plastic motions of the actor, etc., are the exact matches that can exist without words, and clearly convey the essence of the viewer.

The sign language tries to expose the invisible. Moreover, this language finds its origins beyond what we call knowledge. However, the significance and influence of the movement of the human body is much stronger than any real events, since it captures the most significant and makes us focus our attention on this. [10, p. 48]

Search in the direction of the formation of plastic directing has lasted more than a century. Gordon Kregge, Vsevolod Meyerhold, Les Kurbas, Peter Brook, Jerzy Grotowski, Eugenio Barbe and many other theatrical artists at certain creative stages tried to determine the artistic means and the characteristic features of plastic directing.

The purpose of this article, based on the rich experience of theatrical researchers, to explore the specific features and nature of the emergence and development of artistic expressiveness of plastic directing.

Presenting main material. The nature of man is such that by will or by captivity, consciously or subconsciously, a person shows or expresses something with gestures. To express means to exist for others, to represent oneself to others and at the same time to draw others to the orbit of their presentation. On this characteristic of all the properties of people express, expand their limits through expressions, proceed from themselves and be understood by others - and based on plastic movement.

To a greater or lesser extent, but all kinds of art related to the body, find their implementation through movement and with the help of metaphorical dance. It is the body, as the material of life and its mobile essence, are the basis of all creative processes. Therefore, dance is often said as a matter of all arts.

The nature of man has so formed her body, which can easily be said about the aesthetics, plasticity of the human movement. For example, dance, as the most direct form of expression, is easier and easier than

other types of arts to be able to reveal a higher degree of self-esteem. [11, p. 42]

According to researcher S. Langer we can say that the types of art differ from each other material from which creates a virtual image, expressive form - each art creates its image of external reality. "As painting consists of exclusively spatial objects, and not from real surrounding things, from virtual volumes created exclusively for the eye; music consists of passages of time movements, created in tone; so dance creates a world of forces that become visible through the continuous matter of gesture. It distinguishes between dance and art associated with the plasticity of the human body from all other arts "[8, p. 81].

All kinds of art are based on motion. However, only what is moving is different. After all, in one the object of perception moves, that is, the theater, ballet or music, while in others the viewer is dynamic, from which the activity of translating the static image into a dynamic one is required.

Here the embodiment of the dialectic of movement and peculiar calm comes brightly and easily. Shows their close and inextricable connection. "The human microcosmic experience in the continuity of change has revealed a mysterious center of tranquility - a movement that is in silence, and silence is a heart and a mystery of motion." In order to distinguish the movement, it is necessary to surround it with the opposite - calm.

In the process of our study, we realized that movement is a manifestation of our lives. Moreover, it is life itself. So, move, dance for every person is natural. With the help of movement, man connects to the source of eternal life. The movement has a significant impact on the person. But the effect of movement on a person. On the one hand, the movement is a means of self-knowledge, the movement returns us to ourselves, to our inner self, and on the other - it extracts beyond the limits of the bodily shell.

The body, which is the shade for the human soul, is closely related to the problems of our emotional life, and is the ideal tool for self-expression. There is nothing closer to us than we do, and the creative spark erupts in man from an unsolved internal conflict. Any emotional state, if necessary, finds out in a spontaneously arising movement. Of course, not every manifestation of the body can be considered, for example, dance. Dance expresses poetry of the body, it is deliberately structured movements that have an aesthetic purpose.

Of course, you need to take into account the fact that the plastic movement of man is not just an emotional self-expression of man. Between this same manifestation and art is a huge gap. An explanation for this is that the purpose of art is to add to the highest values and values that can be realized in motion, in the plastic, inspired by the human body. The nature of dance is not only expressive, it is a metaphorical one; the meaning of dance is always related to higher matter.

Choosing a genre is the beginning of one or another creative process. With this, the selection of the work is specified. Choosing a genre simultaneously determines the choice of form. And the choice of the shape of a plastic work is laid in general terms and its content.

The creative process of creating a plastic performance begins with imaginative movement, giving it life through imagination. It should be noted that plastic plays are born due to the ability to create images in the body.

It is also worth noting that the concept of "plasticity", which we actually operate, belongs to the sphere of fine arts. Plasticity is a peculiar quality, a feature that is inherent in sculpture. It is characterized by the artistic expressiveness of volumetric forms, internal infinity, and the dynamism of form. [6, p. 58]

In a broader sense, ductility is sculpture, bulge, clarity and clarity of bulk form in all plastic arts - architecture, painting, graphics. For example, in a sculpture, as remarked by researcher N. Dmitriev: "all ideas, whatever they were implemented as plastic ideas, that is, to the extent that they can be expressed in the language of plastic movements of the body."

Not bad, N. Dmitriev uses the word "body movements", speaking of static static sculptures. Staticity is also a way to reveal the content of body movements, make them clear, accessible plastic ideas that are present in the movements of the body.

It is worth noting that the mind and body are inseparable: the actor thinks only about what does, more precisely, that the movement is his thoughts. The best definition of the phenomenon of indivisibility of the body and mind gave, in our opinion, researcher M. Shits-Johnston, calling him "thinking in motion," emphasizing the continuity of thinking and action.

During the movement you have to think, because the movement can not be spontaneous or thoughtless. Each hand swoop, etc., must convey a specific emotion. The moves of an actor or a dancer are a manifestation of the work of their mind, of the will, of intuition and of imagination, they are not automatic and not accidental. It is through the movements of the actor or the dancer trying to convey to the audience the theme. [9, c. 25]

Expressiveness during the movement does not depend only on the views of the actor. This mostly shows how he lives his body in motion. At the same time, the true actor attracts attention not only to his body, he defines a space in all directions.

No single recording of the plastic text of the play will be able to predict all the expressive nuances of the human body, and performances can destroy the artistic image conceived by the author. That is why the director of plastic performance must take part in every production of his play, whereas the performer of a musical work often deals only with the

score. This explains the short-lived life of plastic performance, all attempts to revive a lost play, in fact, is the creation of a new performance.

From this it follows that plastic directing transforms the gesture. Based on the dramatic foundation, the plastic performance not only creates its plot with the help of familiar everyday understandable gestures, but generates and forms expressively sharpened gestures and movements.

The leading element of the plasticity of the human body is precisely the gesture. Often a gesture is understood simply as a physical sign. For example, according to the Dalkroza or Rudolph von Laban system, each emotional state of a person has a specific sign expression, and therefore the exact reproduction of the gesture guarantees absolute reproduction of the content.

Often, we lose awareness of the importance of the body in the plastic movement, we draw attention to what depicts the body, and not the body itself.

In the history of dance, the first in his work emphasized the aesthetics of the body and his own outstanding drama, the reformer of dance J. Balanchine, it was he who offered a clean look on the body as an inner expressive side of the dance.

The content of the stage movement, above all, is generated from the significance of the human body and human ability to poetic movement.

Thus, the concept of stage movement is something much more than just a movement. Physical movements by themselves are simply rough material, until they are designed to express something. Although the plastic movement does not consist of words, it has the ability to express, speak, discover the unique truth of being.

The product of plastic stage art in general is an image that arises from the combination of various motions and figures. Each figure brings

diversity into a whole, although it does not have a definite definite meaning, but contributes to the expressiveness and meaning of this whole.

The plastic stage movement carries some metaphoricalness. This is a kind of poetry of the human body.

The content of plastic motion in no other way (for example, in words) can not be expressed. This is the property of a natural language: "the language that it possesses is so arranged that it lives in it, that is, what they want to report" know "not otherwise than in a language form." It is immediately necessary to note that the possibilities of physical expression are limited, as well as the possibilities of any linguistic form of expression, because "deep within the language there is a hidden content, which can only manifest itself as the underlying basis of the content and immediately disappear. Only him is given some form of expression. "

Thus, the content, expressiveness of the plastic movement consists of two points: the significance of expressive body movements (gestures) and the universal content of the human body, which does not change by a separate performer. Dance generates its own meaning, which has no verbal equivalent.

The reality of plastic movement is fundamentally different from everyday reality. Content, meaning, idea of dance always refers to higher entities and content; the dance brings metaphysical, infernal. Dance is the easiest way to see and feel unreal, super real, a miracle. Dreams, poetry, and dance live in one sphere of vague, they exist only in memory.

What makes it possible to understand the plastic bodily image of other people? How is his perception going? The lively sense of movement relates the artist to the audience not with words, his understanding is based on the kinetic sense of a living body, inherent in every person. Kinetic perception of the body - the first and the main. The expressive

movement is created and comprehended, above all, intuitively, and not through analysis.

The values in the stage movement are the movements themselves, and not what they could mean. Nothing needs to be translated into a verbal level, it is not a sign that needs interpretation, we are present in the movement through our body, and it understands everything.

It is plastic action, like any stage performance, not limited to only one performers, it also involves the participation of viewers, that is, those for whom the veil is raised. The viewers - "not casual witnesses of someone else's game, they are not passive, they are attracted to the game from the very beginning, it gives them the opportunity to understand something, draws its enchantment into the net" [1, p. 34].

The expressive plastic movement of the actor on the line influences the audience psychologically, stimulating the same feelings and emotions that the artist feels. Being a spectator in itself means a strong emotional affiliation to the action, moreover, the activity of the viewer largely depends on the success of the spectacle, so it can be considered as a coauthor without exaggeration.

The content of the artwork is not limited to the fact that it directly offers a plastic text. It is necessary to leave the spectator freedom to perceive and interpret.

Throughout their long history scenic arts have been able to find and learn to actively use those expressive means and artistic techniques that make the author's concept more comprehensible and accessible to the viewer. First of all, the rhythmic basis of dance is universal and understandable, the rhythm is generated from the internal and external processes of life. We always listen to the rhythm, tune in, feel and reproduce it, the source of the rhythm is mysterious for us.

Communication and mutual understanding in dance exists not only at the dancer-spectator level, but also between the performers themselves. Deepening into a role, the artist meets in a virtual world of dance with his partner, who is also immersed in this imaginary space, and engages in dialogue with him, so researcher P. Karp observes, "all non-verbal forms of understanding are aimed at an understanding that can only be achieved by Dialogue "[5, p. 35].

With all its unevenness, meeting on stage, performers have to create something in common, their only two-shaped world, unique and unique. But for this they have to become something one, to merge into a single whole. Combined for this common artistic purpose, the partners are able to create something that each of them alone is unknown and inaccessible.

An important role in the process of reflection of motion plays dance. The dance itself is dialogic. M.Vigman, one of the founders of modern dance, drew attention to this feature. She believes that even solo dance is always a dialogue for the viewer: the artist's dialogue with himself and the invisible partner. There is some kind of power with which the performer conducts a dialogue, it forces him to move, deduces from static and poses. When a partner appears, a duo appears, a plot is born.

Plastic motion can be seen as plastic visual deployment and disclosure. Plastic motion - is such a phenomenon that can best embody imaginary and is the most perfect stage translation of the immensity and transcendence. The task of the director and the actor is to awaken a poetic sense of reality in us, to open the stratum of ideal existence that lives in us. The art of plastic motion should not be realistic, more often it is like dreams, sleep: the infinite fluidity of movements means unrealistic. [11, p. 20]

According to Z. Freud, the plastic language has a logic and content of higher order, despite the fact that from the standpoint of the real world it

appears abstract and alogical. It is because of this that the gesture language can reflect deep psychic processes and, being a product of the natural qualities of the human person, is accepted in all its multifaceted nature.

Conclusions. The main means of expressiveness of the plastics of the human body is directing. Plastic directing tends to get rid of words, turn to idioply expressiveness. The feature of the director, who puts a plastic performance, should be the ability to translate his thoughts and feelings into forms that are subjected to bodily plastic incarnation.

Proceeding from the above it can be said that plastic directing is the basis for the plastic theater. It is to a certain extent an independent art, which is characterized by its own special imagery. This imagery is concentrated in the plastic expressiveness of the actor's body, his gestures, facial expressions, eyes, posture, course, manner, and all this in productions acquires a special content and emotionality.

Література:

- 1. Барба Е. (2001). Паперове каное. / пер. М. Шкарабан; Львів: Літопис, 34 с.*
- 2. Веселовська Г. (2010). Український театральний авангард, Київ: Фенікс, 20 с.*
- 3. Гротовский Е. (2003). От Бедного театра к Искусству-проводнику / перев. с польск., составл. вступит. ст. и примеч. Н. З. Башинджагян. Москва: Артист. Режиссер. Театр.*
- 4. Гротовський Є. (1999). Театр. Ритуал. Перформер. Львів: Літопис*
- Карп П. (1980). Балет и драма. Ленинград: Искусство, 35 с.*
- 5. Кох И. (1970). Основы сценического движения. Ленинград: Искусство, 58 с.*

6. Крег Г. (1974). *Про мистецтво театру*. Київ: Мистецтво
7. Лангер С. (2000). *Философия в новом ключе*. Москва: Республика, 81 с.
8. Портнова Т. (2009). *Взаимодействие балета и пластических искусств в русской художественной культуре конца XIX - начала XX вв.* Москва, Российская академия художеств, 25 с.
9. Рутберг И. (1981). *Пантомима. Движение и образ*. Москва: Сов. Россия, 48 с.
10. Шариков Д. (2010). *Теорія, історія та практика сучасної хореографії*. Київ: КУМУ, 42 с.

References:

1. Barba E. (2001). *Paper Cane*. / per. M. Shkaraban; Lviv: Chronicle, 34 p.
2. Grotovsky E. (2003). *From the Poor Theater to Art-Conductor / Trans. from polsk., comp. will join Art. and note N. Z. Bashindzhagyan. Moscow: Artist. Directed by Theater.*
3. Grotowski E. (1999). *Theater. Ritual. The performer* Lviv: Chronicle
4. Karp P. (1980). *Ballet and drama*. Leningrad: Art, 35 p.
5. Koch I. (1970). *Basics of stage motion*. Leningrad: Art, 58 p.
6. Kreg G. (1974). *About the art of the theater*. Kyiv: Art
7. Langer S. (2000). *Philosophy in a new way*. Moscow: Republic, 81 p.
8. Portnova T. (2009). *Interaction of ballet and plastic arts in the Russian art culture of the late XIX - early XX centuries*. Moscow, Russian Academy of Arts, 25 с.
9. Rutberg I. (1981). *Pantomime Movement and image*. Moscow: Sov. Russia, 48 p.
10. Sharikov D. (2010). *Theory, history and practice of modern choreography*. Kyiv: KMU, 42 p.

CONTENTS

I. I. ECONOMICAL SCIENCES AND AGRICULTURE

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF FORMING THE STRATEGY OF USE OF LAND RESOURCES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	5
---	----------

G. Berezhnytska

EXPERIMENTAL STUDIES OF THE COEFFICIENT OF CRUSHING OF ROOT CROPS WITH A SCREW CONVEYOR-CRUSHER	20
--	-----------

Baranovsky V., Doctor of Technical Science,
Grytsay Yu., Berezhenko B.

II. PEDAGOGICAL SCIENCES

SOCIAL EDUCATION - AS A CONCEPTUAL BASIS OF THE UKRAINIAN EDUCATIONAL AND EDUCATIVE SYSTEM (20-30's of the XX century)	37
---	-----------

M. Bogomolova, PhD of Pedagogical Sciences

DIGITAL EDUCATION OF ADULTS IN AUSTRIA	52
---	-----------

A. Boiarska-Khomenko, PhD of Pedagogical Sciences

III. ART AND ART CRITICISM

SCIENTIFIC ACTIVITY BY PROFESSOR E. BOGOSLOVSKY IN THE CONTEXT OF DOMESTIC MUSICOLOGY'S DEVELOPMENT OF THE 20TH CENTURY'S BEGINNING	64
--	-----------

O. Badalov, PhD of Art Criticism

**CHARACTERISTIC FEATURES AND NATURE OF THE
EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF THE ARTISTIC
EXPRESSION OF PLASTIC DIRECTION**

88

R. M. Nykonenko